42e jaargang oktober 2003

vakblad NATUURBEHEER

Informatie voor beheerders van natuur, bos en landschap

NUMMER 5

landbouw, natuurbeheer
en visserij

Themanummer: Terreinbeheer en publiek

BEZOEKERS EEN BEZOEKING???

J. Walter

Als terreinbeheerder heb je niet alleen te maken met de vraag hoe om te gaan met de natuur: maairegime, grondwaterstand, bosverjonging, schimmelziekten, e.d.. Dergelijke onderwerpen vullen meestal het Vakblad.
Terreinbeheerders hebben echter ook – en in toenemende mate – te maken met 'publiek': rustige en minder rustige bezoekers (bijvoorbeeld wandelaars, ouders met jonge kinderen), actieve gebruikers (joggers, mountainbikers, hondenbezitters), omwonenden (psychologisch 'mede-eigenaren'), vrijwilligers (landschapsbeheer, excursies) en bijvoorbeeld de lokale/regionale pers.

Het onderhouden van een goede relatie met uw omgeving is om diverse redenen van groot belang. Als natuurbeheerder hebt u de mensen iets fijns te bieden. Mensen zoeken niet voor niets uw terrein op. Zij zoeken rust, stilte en/of avontuur, zij komen 'de gezonde boslucht opsnuiven', 'lekker uitwaaien', weer 'bij-tanken', genieten van de vogels, bramen plukken, enzovoort. Kortom, u draagt bij aan de gezondheid en het welzijn van uw bezoekers..
Gaat u bij uzelf maar eens na, waarom u in deze sferen werkzaam bent. Bij velen, zo niet de meesten van u, vloeit de huidige betrokkenheid bij de natuur voort uit veelal in de vroege jeugd opgedane natuurbeleving. Juist die intensieve ervaring, dat contact legde de basis voor uw latere c.q. huidige inzet. Daarom vindt de natuurbescherming in u een voorvechter of medestander.
Welnu, u hebt in uw werk ook medestanders nodig: mensen die begrip hebben voor de problemen, waarvoor u als terreinbeheerder staat. Draagvlak heet dat tegenwoordig. Maar een draagvlak ontstaat niet vanzelf. Dat moet worden verworven, gemaakt, onderhouden. De dichter Baba Dioum bracht dit eens als volgt onder woorden:

Uiteindelijk
Zullen we alleen behouden
Wat we liefhebben,
Zullen we alleen liefhebben
Wat we kennen,
Zullen we alleen kennen
Wat we hebben leren kennen.

Foto voorpagina: Hans Dekker.

Mensen moeten de natuur dus (eerst) leren kennen, ervaren, beleven. Pas dan ontstaat draagvlak. En zonder maatschappelijk en politiek draagvlak geen beheer en behoud van natuur, bos en landschap. Daarom is een goede publieksrelatie van groot belang.

In dit themanummer wil de redactie aandacht besteden aan de relatie terreinbeheer – publiek. Aan de orde komen diverse achtergronden en uitgangspunten, praktische ervaringen (knelpunten en oplossingen) en mogelijkheden (relatie vrijwilligers, opzetten van effectieve excursies, omgaan met de pers en dergelijke). Het spanningsveld tussen terreinbeheer en publiek, dat wil zeggen tussen 'natuur' en 'mens', levert vaak problemen op. Als terreinbeheerder weet u dat als geen ander. In dit themanummer komt deze problematiek ook aan de orde. Tegen de achtergrond van bovenstaande gedachten rondom draagvlak is de primaire invalshoek van het Vakblad ditmaal echter expliciet de 'menskant'. De redactie hoopt dat de diverse artikelen voor u van praktisch nut zullen zijn.

J. Walter is redactielid van het Vakblad Natuurbeheer en werkzaam bij het EC-LNV.

COLOFON

Dit blad is de voortzetting van Bosbouwvoorlichting.

Redactie en administratie

Expertisecentrum LNV
Postbus 482, 6710 BL Ede
Tel.: 0318 - 822 500
a.g.gravendeel@eclnv.agro.nl
Fax: 0318 - 624 737
Abonnementenadministratie
h.markus@eclnv.agro.nl

Redactie
H. Beije
H. Dekker
G. van Duinhoven (eindredactie)
Mw. B. van Erve
Mw. A.G. Gravendeel (secretariaat)
G.T.M. Grimberg
Mw. R. Rijs
J. Walter (voorzitter)
H. Weersink

© 2003
Uitgave van het Expertisecentrum LNV, ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Overnemen van artikelen is toegestaan met vermelding van bron en auteursnaam.

Vormgeving: Plano-Design, Den Haag

Druk: Ponsen en Looijen bv, Wageningen

Het Vakblad Natuurbeheer is gratis verkrijgbaar bij het Expertisecentrum LNV en te zien op www.minlnv.nl.

ISSN 1388-4875

STAATSBOSBEHEER EN HET PUBLIEK: EEN VASTE RELATIE

P. Bakker & H. Hekhuis

In de missie van Staatsbosbeheer staat het werken aan een duurzame leefomgeving voor mens, plant en dier centraal. Staatsbosbeheer kiest daarmee voor het werken aan een blijvende respectvolle relatie tussen mens en natuur. Die verbondenheid van mensen met de natuur, dat is waar Staatsbosbeheer langs drie lijnen aan werkt: recreatie en beleving, informatie en participatie.

Recreatie en Natuurbeleving

Beleving en belevenissen zorgen voor een emotionele binding tussen mens en natuur en dragen daarmee in sterke mate bij aan het draagvlak voor natuur. Staatsbosbeheer wil beleving veel meer onderdeel maken van zijn aanbod aan recreatie activiteiten.
Recreatie bij Staatsbosbeheer wordt ingevuld rond de drie thema's natuurlijk, avontuurlijk en verrassend.
Natuurlijk staat hierbij voorop omdat al het recreatieve aanbod van Staatsbosbeheer natuur-gerelateerd is. Het thema natuur staat voor 'ongerepte' natuur, een natuurlijk landschap met zo min mogelijk 'stedelijke' ingrediënten of markeringen, toepassing van milieuvriendelijke grondstoffen/materialen en de natuur zelf als randvoorwaarde voor wat recreatief mogelijk is.
Omdat de moderne mens ook, of juist, in zijn vrije tijd behoefte heeft aan uitdaging en spanning, voegt Staatsbosbeheer in de toekomst waar mogelijk elementen toe die natuurbeleving voor de prioritaire groepen, zoals het moderne gezin, net even wat interessanter en avontuurlijker maken. Recente voorbeelden hiervan zijn speelbossen, struinnatuur en GPS-wandelingen.
Velen denken dat natuur van Staatsbosbeheer 'gewoon' is: een bos, heideveld of duin. Verrassend verwijst daarom naar het beter profileren van recreatief aantrekkelijke 'parels' onder de terreinen van Staatsbosbeheer.
Hierbij gaat het zowel om parels met een nationale uitstraling als om verrassende objecten op regionaal niveau. En het gaat zowel om elementen die bijzonder zijn vanwege hun natuurlijke, landschappelijke of cultuurhistorische kwaliteiten, als vanwege de bijzondere recreatieve kwaliteiten, zoals bijvoorbeeld bij speelbossen het geval is.
De drie thema's natuurlijk, avontuurlijk en verrassend, zullen binnen alle terreinen van Staatsbosbeheer te vinden zijn, al verschillen de accenten per terrein. De verschillen tussen de afzonderlijke terreinen zullen hierbij nadrukkelijker worden gecommuniceerd. Het recreatieve aanbod zal in de toekomst meer gedifferentieerd van samenstelling zijn en meer uniciteiten bevatten. De natuurgebieden worden daarmee toegankelijker voor verschillende bevolkingsgroepen in de verschillende levensfases en met verschillende levensstijlen. Grote groepen en speciale gebruikerssegmenten zullen beide in de natuur iets van hun gading vinden. De rode draad door het hele aanbod is 'beleving'.

Informatie

Om het gevoel van betrokkenheid bij natuur te onderhouden geeft Staatsbosbeheer aan een zo breed mogelijk publiek informatie over actuele ontwikkelingen in natuurgebieden, zoals bijvoorbeeld het verschijnen van nieuwe soorten, en over achtergronden van bijzondere beheersingrepen. Ook visies en standpunten over actuele ontwikkelingen en gebeurtenissen worden actief naar buiten gebracht.
Staatsbosbeheer publiceert continu actuele gegevens over de mogelijkheden om actief van de natuur te genieten. Informatie over het hele scala aan activiteiten in de terreinen wordt bekendgemaakt via radio, TV, kranten, www.staatsbosbeheer.nl en het publieksblad Onverwacht Nederland

Participatie

Terreinen van Staatsbosbeheer liggen bij veel Nederlanders "om de hoek". Mensen willen vaak intensiever betrokken zijn bij zo'n terrein bij hen in de buurt. Mogelijkheden daarvoor zijn er onder andere in de vorm van vrijwilligerswerk dat kan bestaan uit het inventariseren van broedvogels en vegetatie, het begeleiden van excursies en onderhoudswerkzaamheden in de terreinen. Nauwere betrokkenheid kan sinds enige tijd ook de vorm krijgen van deelname in een gebruikersgroep. Meedenken

Terreinbeheer en publiek

Staatsbosbeheer regio Limburg – Oost-Brabant beheert ongeveer 26.000 ha bos- en natuurterrein. Een aantal terreinen daarvan is gedurende het gehele jaar permanent afgesloten, om zo de natuurwaarden te beschermen. Dit zijn allemaal kleine terreinen. In enkele grotere gebieden, bijvoorbeeld in het Nationaal Park Groote Peel, is gekozen voor een tijdelijke openstelling.
De belangrijkste reden voor de tijdelijke openstelling in dat Staatsbosbeheergebied vormt de aanwezigheid van veel kwetsbare vogels. Het park heeft een nationale en internationale betekenis vanwege de vogels. Het gebied is aangewezen als wetland (Conventie van Ramsar) en als speciale beschermingszone in het kader van de EG-vogelrichtlijn. Het gebied is ook aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn. De aanwijzing in het kader van de Vogelrichtlijn is gebeurd op basis van het voorkomen van zwarte stern, kleinst waterhoen, klein waterhoen, porseleinhoen, geoorde fuut, roerdomp, blauwborst, bruine kiekendief, wespendief, kwartel, waterral, kraanvogel en rietgans.
Een beperkt gebied nabij het bezoekerscentrum is permanent opengesteld. Bij het publiek is draagvlak aanwezig voor de tijdelijke openstelling.

Kootwijkerzand: voor natuur en mens

Het Kootwijkerzand, een natuurterrein van SBB, bestaande uit onder meer heide, stuifzanden en bos, is vrij toegankelijk voor wandelaars. Het is per auto bereikbaar aan de westzijde, via een geasfalteerde weg. Daar ligt ook de parkeerplaats, van waaruit een wandelroute (3 km) loopt, die ook leidt naar een uitzichttoren. Vrijwel alle andere toegangswegen zijn gesloten voor gemotoriseerd verkeer. De ervaring leert, dat circa 80% van de bezoekers van het Kootwijkerzand van eerstgenoemde voorzieningen gebruik maakt en het gebied niet verder in gaat. De rustiger delen, waar kwetsbare soorten als de Duinpieper voorkomen, liggen zover van deze voorzieningen af, dat er als het ware vanzelf van zonering sprake is. De locatie van de voorzieningen is natuurlijk wel een bewuste keuze van SBB geweest. Kortom, er wordt tegemoet gekomen aan zowel de natuur als de mens.

over een nieuw beheersplan, over de beste manier om beheersmaatregelen uit te voeren of over nieuwe recreatievoorzieningen. Inmiddels zijn er verspreid over Nederland meer dan 50 gebruikersgroepen actief.
De natuur speelt in Nederland een essentiële rol bij de handhaving van een gezond leefmilieu en biedt rust, ruimte, ontspanning en inspiratie. Anderzijds is in een land waar de druk op de ruimte zo groot is als in Nederland, menselijke betrokkenheid bij het beschermen en waar nodig herstellen en ontwikkelen van natuur onmisbaar.
In die omstandigheden kan op lange termijn de natuur alleen door betrokkenheid van mensen in stand worden gehouden. Staatsbosbeheer ziet actief werken aan die betrokkenheid als een van zijn belangrijkste opgaven.

P. Bakker en H. Hekhuis werken bij de afdeling Terreinbeheer van Staatsbosbeheer.

OMGAAN MET DE WENSEN VAN HET PUBLIEK

J. Walter

Ook bos- en natuurgebieden zijn onderdeel van de samenleving. Dat heeft gevolgen voor de beheerder. Hij zal rekening moeten houden met de wensen en opvattingen van bezoekers, omwonenden, belangengroepen. Hoe ga je om met hun wensen? Wanneer pleeg je overleg en met wie ? In dit artikel vertellen enkele beheerders over hun ervaringen.

"Met goed luisteren en het serieus nemen van de mensen die je terrein bezoeken, is veel te bereiken", aldus Poul Hulzink, hoofd terreinbeheer van het Gooise Natuurreservaat. "Dat zeg ik ook altijd tegen mijn boswachters. Leg uit, luister en blijf vriendelijk. Een goede relatie met het publiek is voor je draagvlak van groot belang', aldus Hulzink. "Daarom organiseren we maandelijks één of twee thema-excursies. Daarnaast kennen we onder meer een Nieuwsbrief en een website. In principe zorgen we voor voorlichting vooraf bij beheermaatregelen, waarvan verwacht kan worden dat die tot reacties van de regelmatige bezoekers zullen leiden. Dat doen we door middel van persberichten en informatieborden. Zo kan je mogelijke frustraties van gebruikers/omwonenden 'afvangen'. Maar het is niet altijd te voorzien of en zo ja, hoe mensen zullen reageren. Soms moet je de zaak dan alsnog goed communiceren. Dat was het geval toen in het kader van het heidebeheer de opslag van berken werd verwijderd. Veel bezoekers waardeerden die bomen juist door hun landschappelijke schoonheid. Toen is speciaal terreinbezoek voor de buurtvereniging georganiseerd, waarbij wij onze verantwoordelijkheid voor het heidebeheer hebben kunnen uitleggen". Met enige trots vertelt Hulzink over een uitgekiend 'hondenbeleid', waarin is vastgelegd waar honden los mogen en waar en wanneer zij aangelijnd moeten zijn, bijvoorbeeld. in de broedtijd. Binnenkort gaat een nieuw – in ons land wellicht uniek – beleid van start wat betreft het los lopen in begrazingsgebieden. "Het is een compromis, waarbij alle partijen, dus wijzelf, kynologenclubs en de individuele

Excursies zijn het meest effectieve middel om het contact met het publiek goed te houden. Laat de mensen zien wat je van plan bent en wat er gebeurt. Foto: Hans Dekker.

hondenbezitter, zich zullen moeten inspannen om goed vorm te geven aan de gezamenlijke verantwoordelijkheid".

Scherpe kantjes

Ook de terreinbeheerders van de gemeente Den Haag hebben een goede relatie met de bevolking hoog in het vaandel. "Excursies zijn daarvoor het meest effectieve middel", aldus Michiel Houtzagers, beleidsmedewerker van de Haagse Dienst Stadsbeheer. "Laat de mensen zien wat je van plan bent en wat er gebeurt. Wij hebben intensief contact met de meest betrokken groene organisaties, zoals de AVN (Algemene Vereniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage e.o.), de Haagse Vogelbescherming, de KNNV en dergelijke. Zij hebben immers veel kennis en zijn betrokken met wat er in de terreinen gebeurt.
Ook wijkorganisaties worden intensief betrokken bij het groenbeheer. Zij zijn belangrijke ambassadeurs richting omwonenden. Wij proberen ook individuele bezoekers (wandelaars, fietsers, joggers e.a.) zoveel mogelijk bij het beheer te betrekken. Als gemeente gaan wij echter ook verder dan alleen maar informeren. In samenspraak met belangenverenigingen en afzonderlijke burgers worden bijvoorbeeld beheervisies opgesteld. Mensen praten dan met elkaar in plaats van alleen tegen de gemeente. Door dit overleg gaan de scherpe kantjes er vaak af en worden er goede oplossingen gevonden", zo vertelt Houtzagers.
"Verder brengen we folders en brochures uit, bijvoorbeeld over bepaalde vormen van beheer, zoals bosbeheer. Het omzagen van gezonde bomen in een stad als Den Haag kan, ondanks veel communicatie, toch nog tot commotie leiden. Persberichten en informatie op internet zijn natuurlijk ook middelen, die we benutten om mensen te informeren. Tot slot overleggen wij intensief met het bestuur, want daar maakt men de keuzes en zij worden daarop aangesproken. Communicatie en netwerken zijn dan ook een belangrijk onderdeel van ons stedelijk groenbeheer."

Wijkorganisaties kunnen intensief betrokken zijn bij het groenbeheer maar ook individuele bezoekers (wandelaars, fietsers, joggers e.a.) kunnen soms meepraten over het beheer. Foto: Hans Dekker.

Bosbezoek

Circa 80% van de Nederlanders zegt wel eens een bos- of natuurgebied (waartoe ook de grotere recreatieprojecten worden gerekend) te bezoeken. Het totaal aantal bezoeken wordt geschat op 200 tot 250 miljoen per jaar. Bos- en natuurbezoek vindt voornamelijk in groepsverband plaats. Driekwart van het bosbezoek geschiedt in familie/gezinsverband. De grootte van de groep bedraagt gemiddeld 2,5 – 4 personen.
De grootste groep bezoekers is tussen de 30 en 50 jaar oud, maar de algemene trend van de 'actieve ouderen' is ook hier te bespeuren. De grootste groep bezoekers bestaat uit de middelbaar opgeleiden, het aantal hoogopgeleiden is relatief groot en het aantal laagopgeleiden relatief klein.
Voor zover de eerste generatie allochtonen 'lekker naar buiten gaat', zoekt zij het openbaar groen in de stedelijke omgeving op. Bij de tweede generatie is een kleine toename te bespeuren wat betreft het opzoeken van de natuur. Dit betreft dan vooral recreatieterreinen buiten de stad.
Mensen zoeken in de natuur vooral rust en stilte. Men wil het liefste een plek 'waar de hectiek van alledag niet doordringt', aldus het onderzoek 'Mensenwensen' (Reeks Operatie Boomhut nr.6). Ook is het beleven van afwisseling in het landschap een belangrijk motief. In het Boomhut-onderzoek komt ook naar voren, dat er mensen zijn met een voorkeur voor typisch landgebonden natuur (bos, hei e.d.) en mensen met een voorkeur voor typisch watergebonden natuur (kust, meren en plassen). In een onderzoek naar struinnatuur (robuuste, ruige natuur) werd geopperd dat de potentiële doelgroep 'struiners' hoogstens 10% van de bevolking zou bedragen

Conserverend beheer

"We hadden aan met name de boeren uit de omgeving wel wat uit te leggen, toen we een voormalig stuk landbouwgrond omzetten in een natuurontwikkelingsgebied. Dat was begrijpelijk, omdat enkelen destijds nog aan de ontginning hadden meegedaan". Aan het woord is Ger Verwoerd, beheerder van het Landgoed Staverden. "Maar mijn ervaring, ook met het publiek, de bezoekers in het algemeen is, dat je met goed vertellen en uitleggen veel kan bereiken en begrip voor je maatregelen kunt krijgen. Dat kan gaan over het aanleggen van een nieuw pad of het laten dichtgroeien van een stuk bos. Het kappen van bomen wil ook nog wel eens tot vragen leiden, maar zoals gezegd, een goede uitleg lost veel op."

"Omdat je als landgoed eigenlijk een vrij conserverend beheer voert en geen grootschalige veranderingen nastreeft, heb je ook niet veel zaken, waarover conflicten kunnen ontstaan. Natuurlijk maken we in voorkomende gevallen ook dankbaar gebruik van de plaatselijke media. Wat wel regelmatig een probleem vormt, is het dumpen van afval. Vooral omdat er een aantal openbare wegen door het landgoed loopt, wil men in de bosrand nog wel eens wat kwijt aan bijvoorbeeld tuinafval. We ruimen alles zo spoedig mogelijk op, want rommel trekt rommel aan", aldus Verwoerd. "We merken het vooral als een gemeente in de regio een afvalheffing invoert.
Last van honden? "Over het algemeen niet, zij moeten zijn aangelijnd. Maar loslopende, struinende honden van omwonenden zijn wel hinderlijke stropers. Over het algemeen hebben we echter geen negatieve ervaringen met het publiek".

J. Walter is werkzaam bij het EC-LNV en is redactielid van het Vakblad Natuurbeheer.

Vereniging Natuurmonumenten en het publiek

KITEN, KAMELEN EN KLAPEKSTERS

A. Duijndam en L. Schröder

De tijd dat reservaten beschermd werden door hekken en bordjes, ligt ver achter ons. Mensen moeten kunnen genieten van de natuur, omwille van het welzijn van de mens en omwille van het draagvlak voor de natuurbescherming. Natuurmonumenten ziet zichzelf dan ook als gastheer. Maar dat is niet altijd even makkelijk: de wensen van de gasten en de draagkracht van het natuurgebied zijn soms niet in evenwicht. Over het balanceren van een terreinbeheerder.

In 2005 viert Natuurmonumenten haar eeuwfeest. Al bijna 100 jaar koopt de vereniging waardevolle natuurgebieden aan en beheert ze,om zo belangrijke natuurwaarden, cultuurhistorische waarden en landschappen te beschermen en voor ons land te behouden. Maar ook omwille van het welzijn van de mens. Zo is dat in de statuten vastgelegd. Ruim 90% van de natuurgebieden is dan ook vrij toegankelijk op wegen en paden. En dat is in het drukke Nederland geen eenvoudige opgave. Steeds meer mensen willen recreëren in een beperkte ruimte, met steeds nieuwe wensen. Datt brengt Natuurmonumenten soms in een lastig parket, want de vereniging is natuurbeschermer en gastheer tegelijk. En de gastenlijst is lang en divers. Van rustzoekers tot buggykiters, van mountainbikers tot vogelaars. En zelfs van kamelendrijvers kijken de beheerders niet meer op.

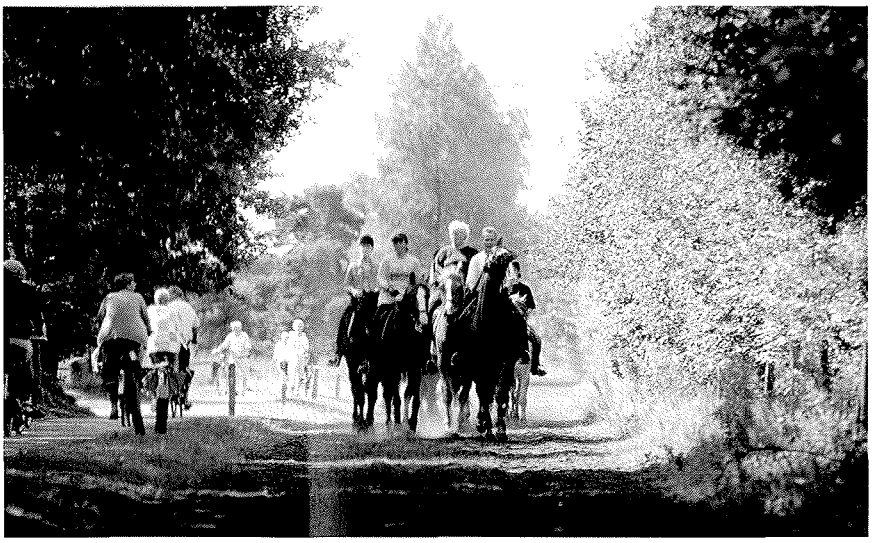
Natuurkwaliteit

In 1999 heeft Natuurmonumenten haar visie op recreatie in haar gebieden vastgelegd in de recreatienota "Genieten van de natuur". Centraal in deze visie staat de kwaliteit van de natuur. De recreatiedoelstellingen van Natuurmonumenten zijn dan ook dienstbaar aan de natuurdoelstellingen. Dat wil zeggen dat het bezoek aan de gebieden van Natuurmonumenten moet bijdragen aan draagvlak voor natuurbescherming in het algemeen en het werk van Natuurmonumenten in het bijzonder. Bovendien mag het functioneren van levensgemeenschappen niet lijden onder het bezoek. Dit betekent in een enkel geval dat het gebied niet is opengesteld vanwege de aanwezigheid van kwetsbare, verstoringsgevoelige fauna (zoals gladde slang, das en grofwild) op een kleine oppervlakte. Kwetsbare vegetatie vormt geen reden voor het afsluiten van een geheel natuurgebied. Daarnaast gaat het Natuurmonumenten niet om de kwantiteit van het bezoek, maar juist om de kwaliteit. Niet zo veel mogelijk bezoekers nastreven, maar wel graag een bijzondere en inspirerende ervaring bieden.

Horen, zien, ruiken en voelen

In onze drukke Nederlandse maatschappij is deze keuze niet eenvoudig. Mensen zien de natuur steeds meer als het decor voor tal van activiteiten, waar elders geen ruimte (meer) voor is. Dat hoeft geen probleem te zijn, totdat bezoekers geen rekening meer houden met de kwetsbare waarden van het gebied. Of met elkaar. Het zijn deze situaties die vragen om verantwoordelijkheid en gastheerschap van Natuurmonumenten. De kaders hiervoor zijn vastgelegd in de recreatienota. Daarin spreekt de vereniging haar voorkeur uit voor vormen van recreatie, waarin natuur- en landschapsbeleving centraal staan. Dat betekent dat voorrang wordt gegeven aan die recreatievormen, die de meeste mogelijkheden bieden voor zintuiglijke waarneming: horen, zien, ruiken en voelen. In droge gebieden is dat wandelen, in natte gebieden kanoën en roeien. In grotere

gebieden kan ook ruimte zijn voor andere recreatievormen, als fietsen en paardrijden.

Natuurmonumenten geeft voorrang aan recreatievormen die de meeste mogelijkheden bieden voor zintuiglijke waarneming: horen, zien, ruiken en voelen. In grotere gebieden kan ook ruimte zijn voor andere recreatievormen, als fietsen en paardrijden. Foto: Kina/Stoelwinder.

Draagkracht

In de vertaling van dit beleid naar de praktijk maakt Natuurmonumenten gebruik van een sterke recreatiezonering in druk bezochte natuurgebieden, om wensen van bezoekers en draagkracht van gebiedsdelen op elkaar af te stemmen. De variabelen in deze zonering zijn de ruimte en de tijd. Zoneren in ruimte betekent, dat in delen van het natuurgebied een grotere opvangcapaciteit wordt gecreëerd en andere delen daarmee worden ontlast. Dit betekent, dat je eventueel op minder kwetsbare delen iets inlevert, om elders meer kwetsbare delen veilig te stellen. Daarin kan gestuurd worden met behulp van een heldere ontsluiting, duidelijke ingangen en voorzieningen als wandelroutes, vogelkijkhutten en bezoekerscentra. Door activiteiten op bepaalde tijdstippen aan te bieden is zonering in de tijd mogelijk. Soms kan het noodzakelijk zijn, om (delen van) natuurgebieden in het broedseizoen tijdelijk af te sluiten.

Ruimte op Schiermonnikoog

Op deze manier werkt Natuurmonumenten bijvoorbeeld in het Nationaal Park Schiermonnikoog (1900 ha) aan een effectieve invulling van recreatiebeleid. Ruim 300.000 bezoekers komen jaarlijks naar het eiland, om er te genieten van de rust, de ruimte, de kwelders en de duinen. Door middel van een zonering in de ruimte en de tijd kunnen al deze mensen dat ook zo beleven. De opvang van recreanten is geconcentreerd rond het dorp. Hier liggen de verharde paden en staan de meeste banken. Verder naar het oosten wordt het padennet veel fijnmaziger, of ontbreken zelfs paden en is het terrein ook ruiger. In dit kweldergebied kan alleen gewandeld worden en komen vooral de mensen, die de rust willen beleven en de natuur willen observeren. Naast deze zonering in de ruimte, is er ook zonering in de tijd. Het oostelijke kweldergebied is namelijk alleen buiten het broedseizoen vrij toegankelijk. De kritische vogelsoorten, zoals de lepelaar, die in de kwelder broeden, hebben deze bescherming nodig.
De zonering op Schiermonnikoog dankt haar succes onder andere aan de grootte van het eiland. Het eiland is namelijk groot genoeg om groepen mensen met verschillende wensen te herbergen, terwijl ook kwetsbare delen beschermd kunnen worden. Bovendien komen veel mensen juist vanwege de natuurbeleving naar het eiland en worden de regels gerespecteerd.

Zorg dragen voor natuurkwaliteit èn kwaliteit van beleving is soms een moeilijke opgave. Het is zoeken naar de draagkracht van de natuur. Foto: Hans Dekker.

Draagvlak op de Brunssummerheide

Een ander gebied waar Natuurmonumenten met succes aan de recreatiezonering heeft gewerkt is de Brunssummerheide. Dit relatief kleine bos- en heidegebied (575 ha) heeft een belangrijke recreatieve functie in het streekgewest oostelijk Zuid Limburg. Elk jaar bezoeken ruim 650.000 mensen het gebied, om er te wandelen, te fietsen, te mountainbiken of paard te rijden. Omdat de onderlinge hinder groot was, is ter voorbereiding op een nieuwe natuurvisie, de situatie geëvalueerd. Met een gebruikersgroep is vervolgens

gewerkt aan een zoneringsplan. Uitgangspunt was de scheiding van de verschillende gebruikersgroepen en het versterken van de natuurwaarden. Met name de aanleg van een mountainbikeroute bleek een gouden greep. Kwetsbare hellingen worden nu vermeden en de route ligt los van andere paden. Het is een nieuwe voorziening die ruimte vraagt, maar het levert elders meer ruimte op voor bijzondere natuurwaarden. Bovendien ondervinden andere bezoekers vrijwel geen last meer van de actieve fietsers. De route wordt samen met de MTB-club goed onderhouden.
Is op Schiermonnikoog in de zonering dankbaar gebruikt gemaakt van de grootte van het gebied, het succes van de Brunssummerheide is vooral te danken aan het draagvlak binnen de gebruikersgroep. Maar in het Limburgse zijn de grenzen van de opvang wel bereikt. Wellicht kan met behulp van een meer regionale zonering de toekomst van natuur en beleving veilig worden gesteld.

Balanceren

Zorg dragen voor natuurkwaliteit èn kwaliteit van beleving is soms een moeilijke opgave. Het is zoeken naar de draagkracht van de natuur. Zonering kan dan een oplossing bieden. De voorbeelden van Schiermonnikoog en Brunssummerheide leren ons dat.

A. Duijndam en L. Schröder zijn werkzaam als beleidsmedewerker bij de Vereniging Natuurmonumenten.

DE LIEFDE TUSSEN LANDGOED EN PUBLIEK

W. Beekman

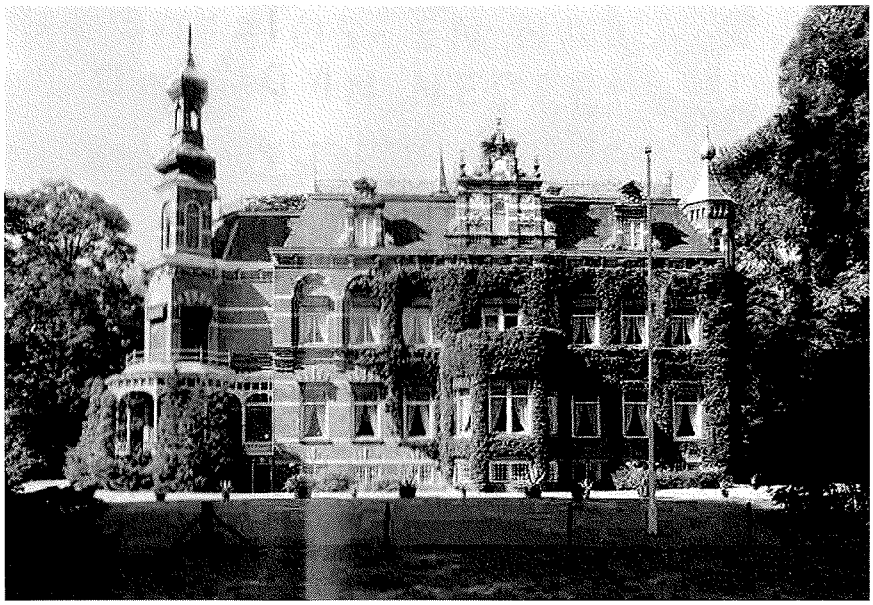
Veel particulieren stellen hun landgoed open voor het publiek. Dat is niet alleen vanwege de Natuurschoonwet uit 1928, die het mogelijk maakt om het landgoed vrij van successierechten over te dragen aan de volgende generatie. Er is meer: particulier eigendom is te mooi om voor jezelf alleen te houden. Deze schoonheid moet gedeeld worden. Ook bij gemeenteparken is dit geluid te horen. Het publiek als legitimatie van het park. Hoe gaat dat nu in zijn werk, die relatie met het publiek? Schijnt er alleen maar een stralende zon of zijn er ook schaduwen tussen de bomen? Vier voorbeelden.

Suideras: leuker dan een schoolreisje

Landgoed Suideras in Vierakker, nabij Vorden, bestaat voor de helft uit parkbos. Het andere deel is verpacht voor agrarische bestemming. De huidige bewoonster, Charlotte Bonga, behoort tot de jongere generatie, voor wie de publieksfunctie een meerwaarde heeft. Hoewel ze het niet hardop zeiden, zagen de oudere generaties het publiek als de last die je nu eenmaal moet betalen wil je voor de Natuurschoonwet in aanmerking komen. Niet zo vreemd als de mensen bij je tuindeur de bloemen komen plukken uit je particuliere tuin en dan verbaasd zijn als je er wat van zegt: "waar zeurt u over, die bloemen zijn toch van iedereen!"
Bonga vindt het bijna een plicht, om al het moois van het landgoed te delen met andere mensen en ze vertelt met verve over de projecten met kinderen: "Er was een mooie dramaserie van Teleac/NOT onder de titel 'Van Luchtkasteel tot Dassenburcht'(*), waarin het wel een wee van een landgoed naar voren kwam. De Federatie Particulier Grondbezit kwam toen op het idee om ons landgoed te betrekken bij schoolprojecten. We zitten namelijk met een imagoprobleem. Mensen weten niet wat een landgoed nu precies inhoudt, denken dat je maar een luxe leven leidt, waarvoor je niks hoeft te doen. Aan wie kun je je verhaal beter kwijt dan aan de kinderen? Basisscholen in de buurt werken met lesmateriaal voor de groepen 5 t/m 8 en zo krijgen de kinderen een goed beeld van een landgoed en de natuur. Ook moeten ze

(*)Van Luchtkasteel tot Dassenburcht is een onderwijsproject voor kinderen van 8 tot 12 jaar over natuur en cultuur op landgoederen. Het gaat om verwondering en beleving.
Nederland telt 825 particulieren landgoederen met elk een eigen karakter historie en natuur. Met het project wordt het voor kinderen een avontuur om een landgoed in al z'n facetten te beleven en te waarderen. De leerlingen kruipen als het ware even in de huid van een landgoedeigenaar. Wat is er op een landgoed te beleven? Wie heeft de tuin ontworpen? Wie is nu eigenlijk die mevrouw die in dat grote huis woont? Welke bijzondere planten en dieren kun je er vinden? Misschien is er wel een dassenburcht....
Via een spannende speurtocht ontdekken en beleven de kinderen een landgoed bij hen in de buurt. Voorafgaand aan het bezoek krijgen de kinderen een aantal lessen op school, waardoor ze meer te weten komen over de betekenis van particuliere landgoederen voor de natuur en het cultuurhistorisch erfgoed in Nederland. Van Luchtkasteel tot Dassenburcht gaat over het verleden, maar vooral ook over het hedendaagse leven op een landgoed.
Zie www.sme.nl.

twee buitenlessen doen en die geef ik met veel plezier. Ik leer er zelf het meeste van."
Bonga leert de kinderen niet alleen dat papiertjes in de zak thuishoren en niet op de grond, maar vertelt ook over de geschiedenis van het landhuis, laat ze speurtochten doen en stimuleert het gebruik van alle zintuigen om bomen en planten te leren kennen. "Kinderen worden in groepjes naar buiten gestuurd, soms geblinddoekt naar een boom geleid, die ze dan later moeten herkennen. Ik kreeg laatst een reactie van een kind, dat de excursie veel leuker vond dan het schoolreisje."
Dit project is begonnen in september 2002 en zal het komende jaar doorlopen. Op die manier kan Bonga meer voor het publiek doen dan voor de volwassenen, die er hun hond komen uitlaten. Dat zijn er namelijk niet zoveel, want het landgoed ligt in een zeer rustige omgeving. Wel loopt er door het landgoed een ANWB-fietsroute, waar veel gebruik van wordt gemaakt.
Bonga: "De meeste wandelaars komen af op het landhuis, waar een idyllische wandeling van zo'n tien minuten omheen loopt. De rest van het gebied van 154 hectare bevat veel verborgen hoeken waar niemand komt. Zo is er een pad door weilanden en houtsingels, maar dat moet je gaandeweg ontdekken. We laten dat aan de mensen zelf over."

Bewoonster Bonga van landgoed Suideras leert de kinderen niet alleen dat papiertjes in de zak thuishoren en niet op de grond, maar vertelt ook over de geschiedenis van het landhuis, laat ze speurtochten doen en stimuleert het gebruik van alle zintuigen om bomen en planten te leren kennen.

Mariënwaerdt: duidelijkheid voorop

Geheel anders dan Suideras, trekt de Heerlijkheid Mariënwaerdt al sinds 1734 veel publiek. Graaf Bijlandt, voorouder van de huidige bewoner F. van Verschuer, kocht het landgoed met de nadrukkelijke wens om het voor publiek toegankelijk te maken. Dit sociale gevoel heeft de familie de eeuwen erna begeleid.
Van Verschuer is al zo'n acht jaar als directeur werkzaam van een bedrijf met 40 mensen: "Onze relatie met het publiek is uitstekend. Sterker nog: de aanwezigheid van bezoekers is onze legitimatie voor het bezit van een dergelijk landgoed. Het kan niet zonder publiek bestaan. Onze houding is: maak er iets moois van met elkaar!" Die oproep wordt ook gedeeld door de Vriendenvereniging, die nauw betrokken is bij het landgoed.
Van Verschuer onderscheidt drie groepen bezoekers. Naast de wandelaars en fietsers zijn dat de bewoners van de vier omliggende dorpen en de bezoekers die speciaal komen voor de jaarlijkse evenementen. Een voorbeeld daarvan is de landgoedfair, een 5-daags spektakel, waar 40.000 mensen op afkomen. Er zijn stands met de producten van het eigen land, demonstraties met paarden, bezoeken aan het landhuis en rondleidingen. Mariënwaerdt verkoopt in de winkel producten uit het 400 hectare tellende biologische bedrijf, zoals kaas, jams en chutneys. Die producten worden onder de eigen naam geleverd aan 110 winkels in Nederland.
Van Verschuer: "Wij willen het verhaal van het landgoed overbrengen aan het publiek en de producten zijn daar een goed middel voor. Ook zijn er talloze folders die inzage geven in de historie van het landgoed en het landbouwbedrijf, met melkvee, akkerbouw en fruitteelt. We gaan niet speciaal mensen aantrekken, maar proberen de natuurlijke loop van het publiek zo goed mogelijk te begeleiden. Daartoe geven we ook folders met routekaartjes."
Op de vraag naar overlast door het publiek reageert Van Verschuer heel resoluut: "Ons publiek geeft geen overlast. Enige uitzondering is misschien het kanopubliek, dat via de Linge aanmeert. Maar dat mag geen naam hebben. We hebben een goed systeem van afvalverwerking. Nee, het publiek heeft een toegevoegde waarde voor ons landgoed. Wel een probleem zijn de auto's. In goed overleg met de omringende gemeenten, de VVV en ANWB, proberen we de helft van de openbare wegen rondom het landgoed autovrij te krijgen. De mensen kunnen beter met de fiets naar ons toekomen."
Van Verschuer wil graag een advies kwijt aan de beheerders van een landgoed: "Wees vooral heel duidelijk over de wandelpaden, het afval, de plaats waar je een kopje koffie kunt drinken. Laat het publiek meteen weten wat ze krijgen, door wandelroutes uit te zetten met kilometers en wandelduur erbij. Geef informatie over de gebouwen, over historie en natuur."
Het succes van deze benadering blijkt enerzijds uit de populariteit van het landgoed en anderzijds uit het geringe aantal overtredingen dat de vaste opzichter te verwerken krijgt.
Mariënwaerdt geeft ook rondleidingen door vrijwilligers, die een natuurtraining van het IVN hebben gehad en door de eigen staf zijn geschoold in de geschiedenis van het terrein. Een groep van minimaal 12 mensen betaalt een kleinigheid om de kosten te dekken.

Op 40 hectare van Kernhem is een zorgboerderij met biologische producten, er is een pannenkoekenhuis, een tuincentrum en een ecologische geitenboerderij. De klapper is de tuinmanifestatie "Fleurig". Foto Kina/H.J. Roersma.

Tijdens de rondleidingen worden delen van het terrein bezocht die normaal gesloten zijn voor het publiek, zoals de Middeleeuwse eendenkooi.
Van Verschuer: "Het landgoed heeft een duidelijke boodschap voor het publiek: alleen de biologische landbouw is geschikt voor de combinatie van landbouw, natuur en bosbeheer."

Haarlemmer Hout: geen publiek is veel erger

De Haarlemmer Hout is vergroeid met Haarlem. Ooit was het een bos dat zich uitstrekte tot aan Zandvoort, waarin de varkens werden vetgemest. Nu is het al eeuwen een publieksterrein, waar de Haarlemmer met zijn kinderen naar de kinderboerderij gaat, zijn hond uitlaat of gewoon op een bankje geniet van de bomen. Vooral eiken en beuken, maar ook linden voor het visuele effect. Er is zelfs een Stichting "De Houten Haarlemmer" die zich het lot van de Hout mede aantrekt.
Lex Wijnbeek, beheerder van de Hout: "Vorig jaar hebben we een bord geplaatst met daarop de geschiedenis van een boom en van het bos aan de hand van een plak hout met jaarringen. Zo kun je vanaf 1795 tot nu zien, wat zo'n boom allemaal heeft meegemaakt. Het gaat hier om een plak van een eik, die naast het bord heeft gestaan. We proberen zo de plaatselijke geschiedenis te verbinden aan de grote historie, die we uit de boeken kennen."
Jaarlijks zijn er schoolklassen een week lang in de Hout actief met natuureducatie, ondersteund door het plaatselijke NME-centrum. Het contact met het publiek wordt dagelijks onderhouden door een gepensioneerde opzichter. Die heeft het moeilijk met de verruwing, want hangjongeren vernielen het meubilair en laten een bende achter. Ouderen kunnen hierdoor moeilijker een rustig plekje vinden en het probleem dreigt uit de hand te lopen. Samen met opbouwwerkers, politie, omwonenden en wijkraden wordt naar een oplossing van dit probleem gezocht.
Toch is het publiek meer dan welkom in de Hout. Stadsecoloog Dick Vonk: "De publieksvoorziening is de enige structurele waarde van het bos. Ik zeg vaak: in de Haarlemmer Hout gaat alles net niet fout. Met alle publieksdruk, met de trage besluitvorming en met de vernielingen zou het veel slechter kunnen zijn, maar het bos heeft kennelijk een beschermengel."
De 32 hectare bos is ook de plek waar Haarlemmers hun hond uitlaten en daarvoor zijn speciale veldjes aangewezen. Vonk: "Die hondenpies is het ergste, want dat levert voetrot op bij de bomen. Ook verstoren honden de broedvogels en lopen ze met hun baasje buiten de paden. Allemaal heel kwalijk, maar ik zie ook de goede kant: dankzij de honden is er gratis sociale veiligheid in het bos. Zo leer je omgaan met het publiek, dat overigens niet heilig is. Met houtrillen (langwerpige stapelingen van snoeihout) proberen we niet alleen de wind over de bodem te breken, maar ook de doorloop van het publiek te remmen. Je moet het publiek zachtjes corrigeren en dan komt alles wel goed."
Rond 1990 was er veel commotie over de verzuring van het bos en het publiek kwam toen massaal met eierdoppen en schelpen aanzetten om de bodem te bekalken. Vonk was daar niet gelukkig mee, wel met de publiciteit die het opleverde. Nu wordt de bodem tweejaarlijks bekalkt aan het einde van de winter en meent Vonk een lichte verbetering te zien in de kruidlaag.
De veiligheid van het publiek gaat boven alles en daarom worden gevaarlijke bomen omgehakt. Zonder publiek zouden ze blijven staan om hun bijdrage te leveren aan het ecosysteem. Vonk: "Ach ja, in de Haarlemmer Hout zijn de verhalen dikker dan de laag bladeren op de bodem. Soms is het publiek wel eens een last in het bos, maar geen publiek is veel erger, want dan zou de grond snel een bouwkavel zijn. Zoveel druk ligt er op een stukje grond in de randstad."

Kernhem: veelheid aan functies

Aan de noordkant van de gemeente Ede ligt het landgoed Kernhem, ongeveer 40 hectare groot met bos en landbouwfuncties. In 1970 ging het van privé-eigendom over naar de gemeente en aan het einde van de jaren tachtig heeft een herstelplan de aantrekkelijkheid voor het publiek vergroot. Ede bouwt momenteel aan de westkant van Kernhem een gelijknamige woonwijk en de bedoeling is, dat de bewoners in het park kunnen wandelen. Er lopen ook fietspaden door het terrein.
De heer J. Lub is als beleidsadviseur voor het buitengebied betrokken bij het landgoed: "Op die 40 hectare hebben we heel wat functies bij elkaar gebracht. Zo is er de zorgboerderij Macandra, waar het publiek de biologische producten kan kopen, een pannenkoekenhuis, een tuincentrum en een ecologische geitenboerderij. Maar de klapper bij ons

is de tuinmanifestatie "Fleurig", die nu voor de derde keer wordt georganiseerd. Daar komen in drie weken tijd zo'n 100.000 bezoekers op af. Er zijn modeltuinen en er is verkoop van allerlei typisch landelijke producten."
Toch is dit publiek niet alleen maar prettig voor het landgoed, want er huist ook een kolonie rosse vleermuizen. Lanen met oude bomen blijven speciaal voor deze dieren in tact en dode bomen worden gecandelaberd. Om de dieren te ontzien, mogen de bezoekers van Fleurig na halftien 's avonds niet meer in de tuin komen. Lub: "Er zijn speciale IVN-gidsen, die vleermuiswandelingen verzorgen. Je kunt de dieren niet zien, maar wel horen door middel van speciale detectoren, die het geluid versterken. Ook zijn er wandelingen onder leiding van het "Gilde" in Ede, waarbij het publiek alles te horen krijgt over het landhuis en de natuur op het landgoed."

W. Beekman is freelance journalist.

ZIJN DE BOS- EN NATUURGEBIEDEN IN NEDERLAND TOEGANKELIJK GENOEG?

R. Abma

Toen de Grontmij in 1995 een onderzoek deed naar de openstelling van bos- en natuurgebieden, bleek dat 79% van de terreinen op een of andere wijze toegankelijk was voor bezoekers – bijvoorbeeld openstelling op wegen en paden of volledige openstelling. Het viel op, dat de mate van openstelling verschilde bij de belangrijkste terreinbeheerders. Zo had Staatsbosbeheer 81% van haar totale areaal opengesteld, Natuurmonumenten 77% van haar totale areaal, Provinciale landschappen 71% en Defensie 40%. Verder is er onderscheid gemaakt in droge en natte terreinen, waarbij duidelijk werd, dat droge bos- en natuurterreinen toegankelijker zijn voor bezoekers. De gegevens zijn natuurlijk ook op regionale verschillen te analyseren. Grote verschillen zijn daar niet in te ontdekken, maar wel valt het bijvoorbeeld op, dat de regio Noord het grootste aanbod volledig opengesteld bos- en natuurterrein heeft (9%). Tevens blijkt dat er bij de Provinciale Landschappen wel wat grotere regionale verschillen te zien zijn. Zo bezitten zij in de regio Noord relatief de grootste hoeveelheid afgesloten terrein (42%), maar in de regio Oost juist de kleinste hoeveelheid afgesloten terrein (13%).

Agenda

De openstelling van bos- en natuurterreinen is vervolgens expliciet op de beleidsagenda gekomen. Zo streeft het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit naar een openstelling van 90 % in 2020. Staatsbosbeheer heeft dat percentage inmiddels al gehaald en het is de bedoeling dat andere terreinbeherende organisaties dat voorbeeld zullen volgen. Om de vorderingen op dit gebied te kunnen volgen, heeft het ministerie van LNV dit jaar aan Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum opdracht gegeven een herhalingsonderzoek uit te voeren naar de openstelling van bos- en natuurterreinen in Nederland. Eind 2003 moet dat onderzoek klaar zijn.
In grote lijnen wordt bij dit herhalingsonderzoek dezelfde opzet als bij het onderzoek uit 1995 gehanteerd. In verband met de – beperkte – beschikbare onderzoekstijd concentreren we ons hierbij in eerste instantie op de situatie

Bijna 80% van het bos is toegankelijk op paden. Foto: Hans Dekker.

Toegankelijkheid

De meerderheid van het Nederlandse bos (79%) is vrij toegankelijk op paden; voor 5% geldt een beperkte openstelling. Van de beperkt toegankelijke bossen is niet nagegaan wat die beperking inhoudt. Veelal zal het hier gaan om bossen, die opengesteld zijn voor diegenen die een of andere vorm van toegangskaart hebben (zoals bijvoorbeeld park Hoge Veluwe). Zo'n 16% is afgesloten of niet opengesteld, waarbij opgemerkt moet worden, dat hieronder begrepen zijn de bossen, die in het veld voorzien zijn van borden "rustgebied voor het wild", of bospercelen zonder toegangsweg, gelegen in weilanden of akkergebieden. Andere categorieën niet opengesteld bos zijn bijvoorbeeld militaire terreinen en particuliere bezittingen, waarvan de toegang verboden is voor onbevoegden.
Bron: Meetnet Functievervulling bos, 2003

bij de vier eerder genoemde terreinbeheerders. In een volgend onderzoek kan de openstelling bij gemeenten, overige terreinbeherende organisaties en particulieren aan bod komen. Verder is er bij de nieuwe opzet een categorie 'beleefbaar' bijgekomen. Menig afgesloten terrein dat niet opengesteld kan worden, blijkt goed beleefbaar te zijn. Het gaat dan om terreinen die maximaal 300 meter vanaf de weg liggen en die dus visueel beleefbaar zijn.
Ook zijn er gebieden waar veel inspanning is gedaan om het terrein te kunnen beleven. Te denken valt aan het organiseren van meer dan 100 excursies per jaar, of het plaatsen van uitkijktorens en vogelkijkhutten. Deze beleefbare terreinen vallen niet onder de noemer 'opengesteld' met het landelijke streefpercentage van 90%. De categorie 'beleefbaar' is enkel toegevoegd, om het beeld van de recreatiemogelijkheden van bos- en natuurterreinen te completeren.

R. Abma werkt bij de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum (KIC).

EXTRA LEUKE EXCURSIES

M. de Kanter en J. Eppink

Als beheerder van een natuurgebied wil je je bezoekers actief betrekken bij de natuur en het beheer ervan, je wilt van de excursie een speciale belevenis maken. Maar wat moet je dan vertellen? Moet je altijd wat vertellen? Hoe kan je de zaak verlevendigen, zodat de bezoekers mee gaan denken? Wat kun je doen met bijvoorbeeld kleine kinderen?

Het IVN (de Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie) heeft veel ervaring met het opleiden van excursiebegeleiders, zowel met vrijwilligers als met betaalden. Daarvoor bestaan basiscursussen, maar ook specifiekere cursussen, bijvoorbeeld voor bepaalde groepen zoals jongeren, speciale vaarexcursies, of excursies over het maken van spannende speurtochten. In dit artikel staan vele tips voor het opzetten van extra leuke excursies (of beheersactiviteiten).

De rode draad

Een geschikte manier om bij een excursie de aandacht te krijgen en te houden,

Voorbeelden rode draden

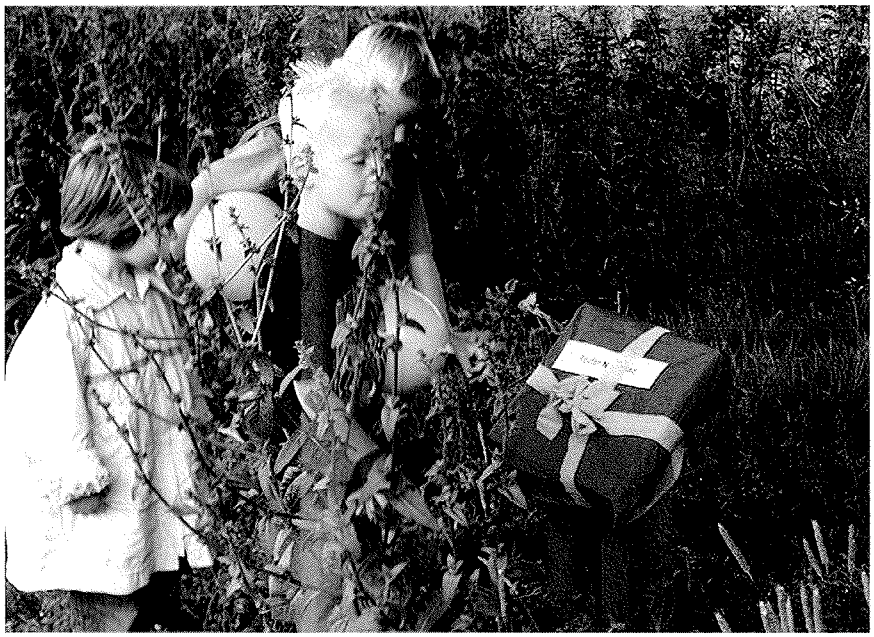
Zoek de 10 verschillen
Tegenstellingen of overgangen blijken een goede basis te zijn voor een rode draad in een excursie. Vaak biedt de natuur je zulk vergelijkingsmateriaal: 'maaien of plaggen', 'van zout naar zoet', begrazen of nietsdoen', 'van water naar land'. Telkens neem je de bezoekers mee naar contrasterende plekken en laat je hen zelf zoeken naar de verschillen.

Pluk de dag
Veel mensen koesteren stil de wens om weer eens een keer echt vroeg op te staan en met de natuur wakker te worden. Zie hier een rode draad: het ontwaken van de natuur. Als beheerder ken je de geschikte plekjes. Plekjes om die vele verschillende vogels op hun biologische wekker wakker te horen worden. Die heuvel waar je de zon ziet opkomen. In sommige hoekjes blijft de dauw net even langer liggen.

Nature by night
Je schept in een 'avondnevel-wandeling' een mystieke sfeer met mythen en sagen van witte wieven tussen kromgegroeide jeneverbessen. In de schemer ga je heksen zien of vleermuizen; soms helpt een batdetector om ze hoorbaar te maken. Nog later, als het echt donker is, kom je nachtdieren op het spoor en laat meer over hun levenswijze zien en horen. De bezoekers worden (als ze dat willen) één voor één aan de kant van het pad aan hun eigen nacht 'overgeleverd'. Een kwartier lang ervaren ze (buiten elkaars gezichtsveld) wat de nacht voor hen betekent. Daarna verzamel je ze en deel je de ervaringen.

Verstoppertje
Geef de mensen iets om naar uit te kijken, zoals een bever of een ijsvogel. De kans dat je ze echt tegenkomt is klein, maar je kan je excursie wel ophangen aan zo'n aansprekend beestje, waar leeft-ie, wat eet-ie, hoe komt het dat-ie zo moeilijk te vinden is, wat wordt er gedaan om het gebied leefbaar te maken voor het dier? Stiekem leg je ook van alles uit over dat wat wel zichtbaar is: de habitat van het dier.

is het gebruiken van een rode draad. Het ultieme doel is dat de bezoekers het verhaal mee naar huis nemen. Een voorbeeld van een rode draad is: 'Natuur in de maak', waarbij je de bezoekers langs allerlei activiteiten voor natuurontwikkeling leidt. Dat natuur soms met mensenhanden gemaakt wordt, blijkt voor velen een verrassing. Weer anders wordt de rode draad van het verhaal gevormd door 'de ouderwetse manier' van omgaan met je omgeving. Het oude akker- en houtwallenbeheer heeft zijn sporen in het landschap achtergelaten en die sporen worden nu weer deels hersteld. Of: 'Een dag uit het leven van de beheerder'. Je laat de bezoeker verschillende aspecten van het beheer in het veld zien; wat voor werkzaamheden worden er verricht, wat voor resultaten levert dat op en waar zie je dat in het veld? Zo'n excursie begint achter het bureau van de beheerder - even schrikken misschien, want wie denkt bij beheer nu aan papier? In het kader staan nog meer inspirerende voorbeelden van rode draden.
De nieuwsgierigheid van de bezoeker naar jouw rode draad kun je prikkelen, door bijvoorbeeld een passend nieuwsbericht of nieuwtje te noemen. Neem de opening van een bepaald gedeelte van het gebied, het aanbreken van een nieuw seizoen, de kraamtijd van kleine zoogdieren, het burlen van de herten, of het invoeren van een bepaalde beheersmaatregel.

De peuters vinden op hun pad een cadeautje: LEUK!! Foto: IVN.

Hooggeëerd publiek

Bij het organiseren van een excursie (of het nu onder begeleiding is of op papier, infoborden of cassetteband) is het vooral zaak om uit te gaan van je publiek: hoe zou je de natuur zien door hun ogen? Je denkt niet alleen aan de boodschap die je kwijt wilt, maar ook: waar heeft het publiek belangstelling voor, waar is het nieuwsgierig naar? Een fietser wil iets anders dan een knutselaar, een bejaarde iets anders dan een schoolkind.
Je publiek wil wat meemaken. Een goede voorbereiding zorgt er voor dat je verhaal tastbaar wordt. Dat veenmos een sponswerking heeft, begrijp je pas echt, als je er in mag knijpen, dat zwanen toch nog kunnen vliegen, door te voelen hoe licht hun botten zijn. Zorg ervoor, dat je de natuur bijna voor zichzelf (en de rode draad) kunt laten spreken: in je rugzak neem je spullen mee die je niet iedere dag tegen komt, die je verhaal tot een belevenis maken. Bij het ene verhaal hoort een uilenbal, bij het andere een peelneut en bij het derde een kapmes. Of verras je publiek eens net zoals je zelf wel verrast wordt: verstop iets in het veld dat er al zou liggen, als je altijd geluk had.
Even niets zeggen kan ook grote indruk achterlaten. Op een plek, waar van alles te zien is, waar bijvoorbeeld een beheersactiviteit aan de gang is, sta je even stil of ga je zitten met je bezoekers, je zegt niets en wacht af... Dan gaan mensen vanzelf vragen stellen. Of je gaat met je bezoekers 'anders kijken' naar de natuur, door te luisteren bijvoorbeeld. Niet alleen de stilte ervaren, maar ook de 'symfonie van wind, vogels en insecten' horen. Neem bijvoorbeeld die graafmachine, die bezig is in het kader van natuurontwikkeling: wat zou die aan het doen zijn, en wat levert dat voor natuur op, hoe gaat dat klinken? Laat mensen ook vooral voelen en ruiken en proeven aan allerlei dingen uit de natuur (controleer van tevoren wel of iets niet giftig is).

Een voorbeeld van een beheersactiviteit: de Natuurwerkdag van het IVN. Foto: IVN.

Je weet dat hij ergens zit, maar of je hem zal vinden? Foto: IVN.

Handen uit de mouwen

Sommige mensen willen niet alleen de natuur in, maar willen zich ook actief inzetten voor de natuur. Dat zal je niet zozeer veel werk uit handen nemen, maar de bezoekers voelen wel eens hoe dat in de praktijk gaat. Zo kan het hun band met het gebied versterken. Bij verschillende IVN-afdelingen zetten vrijwilligers zich in, om meer structureel met beheer bezig te zijn: open beheersdagen, knotwilg-werkgroepen, paddenoverzetacties. Zoek gerust contact als u voor dergelijk beheerswerk mogelijkheden ziet.
Wat u ook doet voor het publiek: het is hun feestje, maak er een natuurlijk feest van, aan de hand van de boswachter, in het kielzog van de natuurbeheerder of meerijdend op de koets. Op zo'n manier is de natuur er voor mensen en zijn de mensen er voor de natuur (en natuurbeheer). Want uiteindelijk is de beleving van de natuur het doel. De koets, het spel, het spannende verhaal zijn middel.

Robinson Crusoë

Waar zouden we mee in leven kunnen blijven in dit terrein, waar zouden we willen wonen ? De route gaat langs eetbare planten ('proef maar eens !', 'nee, deze bessen kun je beter niet eten'), bruikbare gewassen (sandalen maken van boombast?) en prachtige overlevingsplekken: plaatsen om anderen te bespieden, om het gehele terrein te overzien, om voor de regen te schuilen of om lekker uit te rusten.

Supermarkt

Een heerlijke activiteit, vooral met kinderen, is gewoon je emmertje vullen en lekker snoepen: 'bramenplukexcursie' of 'bosbessenwandeling'. Je begeleidt de bezoekers naar plekken waar het verantwoord is de rijpe vruchten te laten plukken. Voor gebrek aan belangstelling voor de 'jenever(bes)tocht' hoef je niet te vrezen: je neemt je publiek mee naar een bijzondere boom in een boeiend landschap en start onder het genot van een borrel je mysterieuze vertellingen.

Tijdmachine

In menig gebied is één blik op de kaart genoeg om op ideeën te komen: ruïnes, grafheuvels of verdwaalde gebouwen of namen als galgberg, schaapjesweg, woudweg en melkpad. Dan ga je zoeken naar geschikte verhalen over deze bouwsels en naamsverwijzingen. Dergelijke verhalen gebruik je als rode draad.
Met 'Oorlog in de natuur' verras je de bezoekers met onverwachte sporen, die in het landschap zijn achtergelaten. Bunkers, die weer zijn ondergespit, tankgrachten, ontkroonde bomen en bomkraters (nu met kikkerrijk water) kunnen de verschrikkingen van die tijd nauwelijks laten herleven. Maar bezoekers aan zo'n excursie brengen hun eigen verhalen mee om dat van jou completer te maken.

M. de Kanter en J. Eppink zijn werkzaam op het Landelijk Bureau IVN.

Wat doen we in het bos?

In het algemeen zijn wandelen en fietsen de populairste activiteiten bij het 'naar buiten gaan', 'de natuur opzoeken'. Toch is er een verschil te zien tussen de eerder genoemde twee typen mensen: mensen met een voorkeur voor bossen gaan liever wandelen en fietsen, terwijl mensen, die de zee het strand en de duinen prefereren, vaker de voorkeur hebben voor zwemmen, varen, zitten, liggen en luieren. Men zou ook kunnen zeggen, dat mensen die vormen van natuur prefereren, die het beste de mogelijkheid bieden voor hun favoriete activiteiten.
Zoals gezegd is ook het uitlaten van de hond een reden om naar het bos te gaan. De helft van de hondenbezitters gaat regelmatig naar het bos, al is dit wel afhankelijk van de afstand tot dat bos.
Wat betreft het gebruik van voorzieningen: fiets- en (gemarkeerde) wandelpaden zijn favoriet (en natuurlijk de parkeerplaats).

GPS'EN EN ANDERE NIEUWE VORMEN VAN RECREATIE IN DE NATUUR

T.A. de Boer & J.K. van Raffe

Natuur is een populaire bestemming voor een dagje uit. Traditionele activiteiten als wandelen en fietsen vinden op grote schaal plaats. Maar er is veel meer mogelijk in de natuur. Je kunt er ook kamperen, struinen, spelen en schatzoeken. Dit zijn vormen van recreatie die nog niet overal mogelijk zijn, maar waar wel behoefte aan is. Beheerders/eigenaren die besluiten om hun terrein open te stellen voor deze recreatievormen willen graag weten wat de consequenties hiervan zijn: zijn er voorzieningen nodig, wat kost het, wat levert het op, wat zijn de effecten op natuur en draagvlak, etc.? Alterra deed daarom een verkennend onderzoek naar een aantal nieuwere recreatievormen. In dit artikel worden de consequenties van gps'en op een rijtje gezet en de belangrijkste conclusies van de andere recreatievormen (struinen, lopen van laarzenpaden, spelen in speelbossen, paalkamperen en mountainbiken) genoemd.

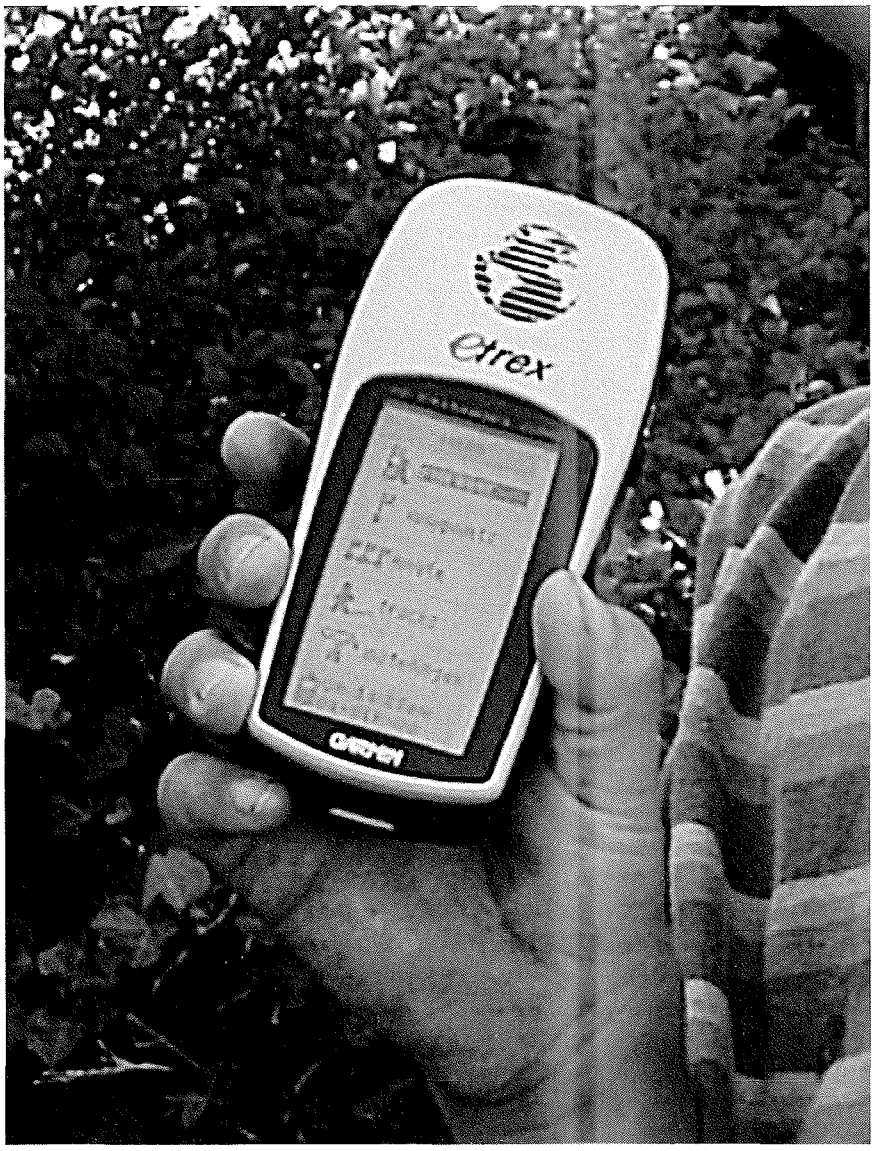
Gps'en (Gps = Global Position System) is een avontuurlijke manier van wandelen met behulp van een gps. Dit is een apparaatje ter grootte van een mobiele telefoon dat je de weg wijst. Met behulp van signalen van satellieten kun je je positie op aarde op de gps aflezen. Vooraf of tijdens de wandeling worden punten (coördinaten) van het terrein ingevoerd in de gps, zodat je een route kunt lopen. De gebruiker kan zelf routes uitstippelen, of deze downloaden van internet. Het lopen van een route met een gps is een soort ontdekkingstocht, waarbij je niet kan verdwalen.
Een bijzondere vorm van wandelen met een gps is geocaching (schatzoeken). Langs de route is dan een schat verstopt, die je alleen met een gps kunt vinden. De locaties van deze schatten (caches) worden door de eigenaar op internet gezet. Een cache is meestal een kistje met een logboek en een aantal voorwerpen, zoals sleutelhangers, speelgoed etc. De vinder wordt geacht iets in het logboek te schrijven en mag een voorwerp uit het kistje halen, mits er ook iets in gedaan wordt. Begin dit jaar waren er 397 caches verstopt in Nederland en eind augustus 2003 was dit aantal toegenomen tot 643 (geregistreerd op www.geocoaching.nl)

1500 actieve cachers

Gps'en is nieuw. Daarom is er landelijk nog weinig bekend over het huidige en toekomstige gebruik. Met behulp van sleutelpersonen en internet is een globale inschatting gemaakt.
Staatsbosbeheer is momenteel de enige terreinbeheerder die gps-routes via internet aanbiedt. Volgens deze organisatie lopen ongeveer 150 groepen per week een gps-route op één van hun terreinen. Het betreft mensen in alle leeftijdsklassen (tot ongeveer 55 jaar). Gezinnen met kinderen vormen een belangrijke groep. Staatsbosbeheer schat het aantal gps-systemen dat in bezit is van particulieren op ca. 10.000 stuks. Geocaching in Nederland gebeurt op kleinere schaal. In januari 2003 waren er ongeveer 1500 actieve cachers (1 persoon of een groepje mensen) actief. De verwachting is dat het recreatief gebruik van de gps sterk toe zal nemen. Een gps biedt de wandelaar immers veel extra mogelijkheden om z'n bezoek aan de natuur te verbeteren. Men is niet meer afhankelijk van paaltjesroutes, kan meedoen met speciaal voor de gps ontwikkelde activiteiten, zoals geocaching en locaties zoals (paal)kampeerterreinen, uitkijktorens, observatiehutten e.d. zijn eenvoudig te vinden. Bovendien wordt een gps steeds goedkoper. Een eenvoudig apparaat kost momenteel ca. € 180.
Het aanbieden van gps-routes en geocaching kost niet veel, omdat er nauwelijks voorzieningen voor nodig zijn. Met een vooraf geprogrammeerde route in de gps kan de recreant op pad. Bij geocaching wordt een schat verstopt in het terrein. Soms worden echter kleine voorzieningen aangebracht. Zo gebruikt Staatsbosbeheer paaltjes om de coördinaten van de route in het terrein te markeren.
Het uitzetten van een route kost ongeveer 8 uur, mits men het terrein goed kent. Een geocache aanleggen vraagt over het algemeen meer tijd, omdat er ook aanwijzingen nodig zijn, bijvoorbeeld in de vorm van puzzelopdrachten. Vervolgens moeten de routes of caches nog aan de recreant worden aangeboden, bijvoorbeeld door ze op internet te plaatsen. Gps- routes en geocaching leveren op dit moment financieel niets op.

Wat zijn de effecten op de natuur?

Uit de ervaringen van Staatsbosbeheer met gps routes blijkt, dat gps'en geen noemenswaardig effect op de natuur heeft. Hoewel men zich in de terreinen van Staatsbosbeheer waar gps-routes worden aangeboden buiten de paden mag begeven, blijkt dit in de praktijk niet vaak voor te komen. Paden lopen immers veel makkelijker. Het effect van geocaching op de natuur is iets groter, omdat buiten de paden een schat is verstopt, bijvoorbeeld onder een laagje bladeren of takken. Door te zorgen dat de routes en caches in robuuste terreinen worden uitgezet/geplaatst, zijn de effecten te minimaliseren. Het is bovendien de vraag of de effecten schadelijk zijn. Betreding kan positieve effecten hebben op de soortenrijkdom (flora).
Een wandelaar met een gps gedraagt zich over het algemeen niet anders dan een gewone (paaltjes) wandelaar en levert dus geen hinder op voor andere recreanten. Wat betreft geocachen ligt dit iets anders. Het zoeken naar een schat wordt door andere recreanten soms vreemd gevonden. Geocachers speuren daarom het liefst zonder mensen in de buurt.

Met een gps in de hand kan de gebruiker zelf routes uitstippelen, of deze downloaden van internet. Het lopen van een route met een gps is een soort ontdekkingstocht, waarbij je niet kan verdwalen. Foto: Alterra.

Wat betreft de aanleg en het beheer van de gps-routes en geocaches is er juridisch gezien niet zoveel bijzonders te melden. Voor wat betreft de aansprakelijkheid geldt hetzelfde als bij 'normaal gebruik' van een terrein (wandelen). De eigenaar kan aansprakelijk worden gesteld in geval van persoonlijke ongelukken of materiële schade, indien hij niet aan de 'zorgplicht' heeft voldaan.
Al met al is gps'en dus een nieuwe, avontuurlijke vorm van natuurbeleving die momenteel nog door een kleine groep enthousiast beoefend wordt. Naarmate de mogelijkheden voor gps'en in terreinen toenemen en het bekender wordt bij het grote publiek, zal naar verwachting ook het gebruik stijgen. Hoewel het gps'en weinig kost en de effecten op natuur gering zijn, wordt het momenteel nog maar beperkt aangeboden door terreinbeheerders/eigenaren.

In vergelijking met de populairste activiteiten in de natuur (wandelen en fietsen), wordt aan de meeste nieuwe recreatievormen door een beperkt aantal recreanten deelgenomen. Uitzonderingen op dit moment zijn ATB'en en speelbossen. Door deze extensieve deelname en door het gebruik van robuuste natuur, zijn de negatieve effecten op de natuur gering. Dit geldt minder voor ATB'en. Voor alle activiteiten geldt, dat ze bijdragen aan een andere beleving van de natuur en dat heeft een positief effect op het draagvlak voor natuurbehoud. Het aanbieden van nieuwe recreatievormen levert financieel nog niet veel op. In Nederland is het in het algemeen lastig om recreanten hiervoor te laten betalen. Natuur is feitelijk een collectief goed. De overheid geeft alleen subsidie voor openstelling van terreinen. Als zij adequater wil kunnen inspelen op nieuwe recreatieve behoeften, dan zal ook het aanbieden van specifieke voorzieningen gesubsidieerd moeten worden.

Nieuwe recreatievormen

In het rapport van Alterra 'Nieuwe recreatievormen in bos, natuur en landschap' worden de andere vormen van recreatie op soortgelijke wijze omschreven. Hieronder volgen de belangrijkste conclusies ten aanzien van struinen, mountainbiken, paalkamperen en speelbossen.

Struinen
Struingebieden hebben weinig paden, zodat men zelf het terrein moet ontdekken. Dit geeft een heel andere natuurervaring. Open terreinen lenen zich beter voor struinen dan bos of natte terreinen. De effecten op de natuur lijken in de bestaande struinterreinen gering, omdat de struinnatuur vaak tegen een stootje kan en er geen bijzondere natuurkwaliteiten nagestreefd worden.

Mountainbiken
Er zijn naar schatting 180.000 ATB'ers in Nederland. Ongeveer de helft hiervan is aangesloten bij een vereniging en gaat regelmatig fietsen. Schade aan de natuur ontstaat vooral als ATB'ers van de paden gaan. Met het aanleggen van uitdagende routes kan dit deels voorkomen worden. Een andere oplossing om de schade te beperken is de MTB-gedragscode, die alle verenigingsleden moeten ondertekenen. Deze gedragscode is ontwikkeld door Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en organisaties die het ATB'en vertegenwoordigen (NTFU, KNWU). In de gedragscode staan ook regels hoe de ATB'er zich t.o.v. andere recreanten moet gedragen. Andere recreanten hebben namelijk regelmatig last van ATB'ers.

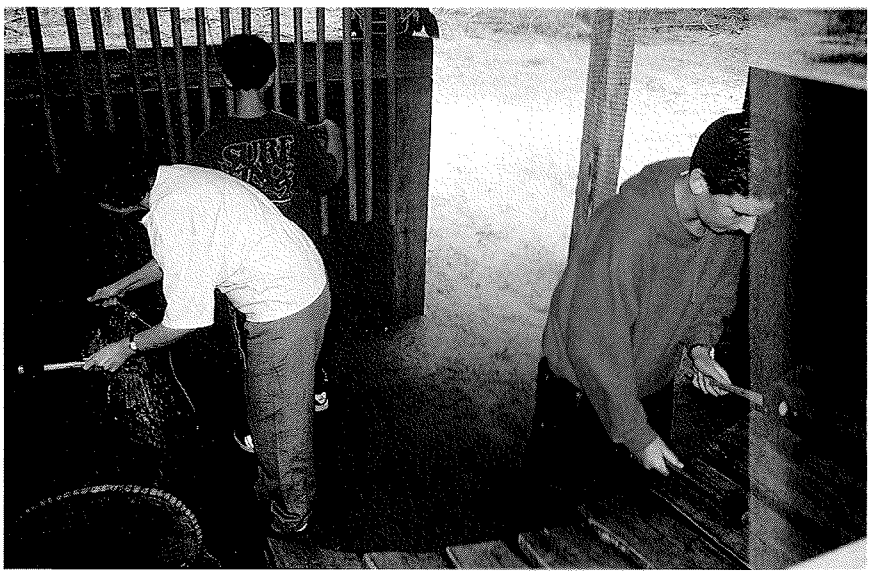
Paalkamperen
Paalkamperen is een eenvoudige manier van overnachten in de natuur. De enige voorziening is een open plek met een paal. Soms is de paal een waterpomp (geen drinkwater). De aanlegkosten van een paalkampeerplaats zijn gering (ca. € 50). Alleen de kosten voor een pomp zijn hoog. Slechts een kleine groep doorgewinterde fijnproevers maakt gebruik van de paalkampeerplaatsen. Hierdoor is er nauwelijks sprake van verstoring van de natuur of van andere recreanten. Ook al omdat de paalkampeerplaatsen op plekken liggen, waar weinig recreanten komen en de paalkampeerders vooral 's nachts aanwezig zijn. In Nederland worden niet veel paalkampeerplaatsen aangeboden. Dit kan te maken hebben met de onbekendheid van beheerders en gemeenten met de bepaling in de Wet OpenluchtRecreatie (WOR) dat een gemeente kan beslissen dat paalkampeerterreinen mogen bestaan zonder vergunning of ontheffing.

Laarzenpaden
Laarzenpaden gaan grotendeels over terreinen die regelmatig drassig zijn. Ze worden vooral gelopen door de avontuurlijke wandelaar. De aanleg en beheerkosten zijn over het algemeen gering. Zolang de laarzenpaden niet door al te kwetsbare stukken natuur gaan, zal er niet veel schade aan de natuur zijn.

Struingebieden hebben weinig paden, zodat men zelf het terrein moet ontdekken. Dit geeft een heel andere natuurervaring. Foto: Hans Dekker.

Speelbossen
In Nederland zijn circa 20 speelbossen, waarvan 10 van Staatsbosbeheer. Deze speelbossen trekken veel publiek. Het aanleggen van een speelbos met voorzieningen is duur (gemiddeld € 32.000). Het kan echter ook eenvoudiger en goedkoper door speelobjecten achterwege te laten. Het betreft dan een stuk terrein waar kinderen van de paden mogen, hutten kunnen bouwen etc. Dit is op zich ook voldoende. Het bos is immers het voornaamste speelobject. Ervaringen in en met de natuur op jonge leeftijd zijn van onschatbare waarde.

Het aanbieden van nieuwe recreatievormen in bos en natuur, bijvoorbeeld houttrommelen in Staphorst, levert financieel nog niet veel op. In Nederland is het in het algemeen lastig om recreanten hiervoor te laten betalen. Natuur is feitelijk een collectief goed. Foto Hans Dekker.

T.A. de Boer en J.K. van Raffe werken bij Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.

Meer informatie is te lezen in het rapport van Alterra: T.A. de Boer & J.K. van Raffe. 2003. 'Nieuwe recreatievormen in bos, natuur en landschap'. Alterra rapport 745. Het rapport kan gedownload worden via internet: www.alterra.nl.

KINDEREN IN NATUURTERREINEN: VISITE, PUBLIEK OF VRIENDEN?

R. Rijs

Er zijn natuurbeheerders die het fantastisch vinden om kinderen in hun gebieden te ontvangen. Kinderen zijn onbevangen, reageren spontaan en vooral: hebben de toekomst. Er zijn ook natuurbeheerders die de aanwezigheid van kinderen in hun natuurgebied als een onvermijdbare last ervaren. Kinderen staan geen moment stil, hebben geen oog voor de natuur en vooral: verstoren de rust. Beide natuurbeheerders hebben gelijk.

Kinderen zijn onbevangen, maar ook beweeglijk. Kinderen reageren spontaan en zien vaak andere dingen dan volwassenen, of: ze zien de dingen anders. En inderdaad kunnen ze de rust in een natuurgebied verstoren. Ze behoren echter ook tot de generatie die het natuurgebied zal erven. Vanuit dit laatste oogpunt is het dus, of je nu "pro" of "anti" kind bent, vanzelfsprekend nodig, om een eigen manier te vinden voor de omgang met kinderen in het natuurterrein.
Bepalend voor de wijze waarop in een natuurgebied kan worden omgegaan met kinderen, is allereerst het natuurgebied zelf. Laat de aard van de aanwezige natuur het toe dat kinderen vrijelijk door het terrein lopen, of is de aanwezige natuur dermate kwetsbaar, dat strikt de paden gevolgd moeten worden? Zijn de aanwezige dieren weinig gevoelig voor verstoring, of is hoe dan ook elke bezoeker er eigenlijk één teveel? Is het natuurgebied omvangrijk, zodat zonering mogelijk is, of is het natuurgebied een eilandje in een bedreigende omgeving?

Om het kinderpubliek een echte natuurervaring te geven, zal een beheerder de kinderen in contact moeten brengen met de natuur die kenmerkend is voor dat gebied. Hiervoor zijn allerlei werkvormen ontwikkeld, variërend van speurtochten tot natuurtheater, van sluip-door-kruip-door routes tot audiotours. Foto: Hans Dekker.

De mogelijkheden die de beheerder heeft om kinderen een eigen, specifieke benadering te bieden, is daarnaast sterk afhankelijk van de beschikbaarheid van betaalde of vrijwillige krachten.
Belangrijk zijn ook voorzieningen in de vorm van speelruimte en horeca in of in de nabijheid van het natuurgebied, de spanningsboog van kinderen is immers maar kort.
Het maakt uit of kinderen groepsgewijs komen (de bekende en vaak "beruchte" schoolgroepen), individueel, of in gezinsverband. In die laatste situatie zijn de verwachtingen van de ouders soms bijna belangrijker dan die van de kinderen: verwachten de ouders dat de kinderen worden vermaakt, of willen ze samen met hun kinderen de natuur echt beleven? Kortom: niet ieder natuurgebied kan tevens een kinderparadijs zijn en het advies is ook: probeer dat dan ook niet. Onderzoek goed wat voor kinderen binnen de grenzen van de natuur, de organisatie en de eigen persoon mogelijk is en ... doe dat dan op een ongekunstelde wijze. Misschien is eens per maand een oorspronkelijke kinderexcursie wel waardevoller dan een altijd beschikbare knutselhoek voor de kindervisite!

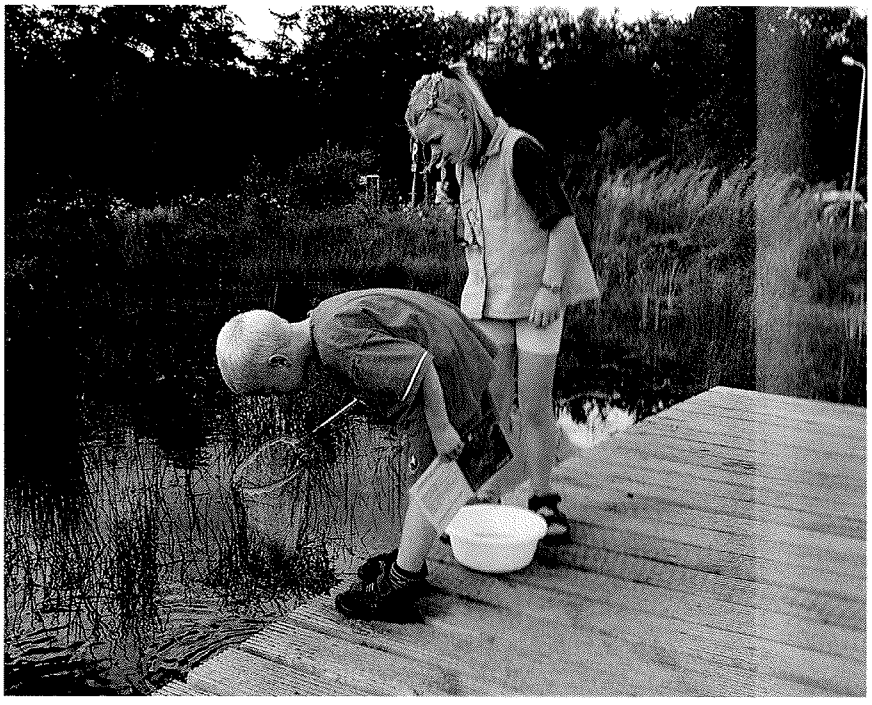
Visite, publiek of vriend

Kinderen ontvangen in de natuur is een kunst en een kunde. De natuurbeheerder moet zich daarom goed bewust zijn van de eigen ambities: wil hij kinderen enkel een plek en uitlaatklep bieden, zodat ze verder geen overlast veroorzaken? Dan ligt de keus voor de hand voor een speelweide of speelbos met bijvoorbeeld klimbomen, een videohoek met natuurfilms of een kinderboerderij dicht bij de ingang. Dankzij de zonering die zo wordt aangebracht blijft de kindervisite (met hun ouders) op veilige afstand van de "echte natuur". Hoe educatief verantwoord die voorzieningen op zich ook kunnen zijn, van een ontmoeting met de natuur in het gebied is natuurlijk geen sprake.
Heeft de natuurbeheerder de ambitie om zijn kinderpubliek een echte natuurervaring te geven, dan zal hij ze in contact moeten brengen met de natuur die kenmerkend is voor dat gebied.
Hiervoor zijn allerlei werkvormen ont-

wikkeld, variërend van speurtochten tot natuurtheater, van sluip-door-kruip-door routes tot audiotours. De klassieker blijft echter: de authentieke excursie met de boswachter, hun groene held, die het allemaal zelf heeft meegemaakt. Gaat het echter om kinderen die in de omgeving van het natuurgebied wonen, dan is meer mogelijk, namelijk herhaalbezoek. Deze kinderen kunnen een echte kindervriendenclub van het natuurgebied worden en zelf een bijdrage leveren aan het behoud en de bescherming van het gebied.
Wat oudere kinderen vinden het een hele uitdaging om beheerwerk te doen, waarmee ze dieren kunnen helpen, zoals het aanleggen van broeihopen voor ringslangen en het schoonmaken van nestkasten, maar ook werkzaamheden als knotten van bomen en verzamelen van hooi liggen binnen hun bereik. Ook zijn ze goed in staat om inventarisaties uit te voeren en de verspreiding van "gemakkelijke" dieren als hommels en vlinders in kaart te brengen, of de waterkwaliteit te volgen.
Er zijn voldoende eenvoudige hulpmiddelen en programma's ontwikkeld. Informeer zonodig bij IVN, Stichting Veldwerk Nederland of de Vlinderstichting. Bedenk echter wel, dat begeleiding van een volwassene vrijwel altijd nodig is. Daar staat tegenover, dat deze kindervriendenclub ambassadeurs voor het natuurgebied kan opleveren: ze gaan er spreekbeurten over houden en werkstukken over maken en een aantal kan zelfs zélf bezoekers gaan rondleiden. Als tegenprestatie kan de natuurbeheerder voor deze groep kinderen iets heel speciaals aanbieden als een avondexcursie of een overnachting. Zo onstaat een nauwe band tussen kinderen en natuurgebied. Een fikse investering, maar de jeugd heeft toch de toekomst?

Kinderen tussen 9 en 12 jaar leren vooral door ontdekken, zelf op onderzoek uit te gaan, kennis te verzamelen door te vragen, te lezen en niet te vergeten door computergebruik. Het zijn soms echte wetenschappertjes, die fanatiek aan natuurstudie kunnen doen. Foto: Hans Dekker.

In gezinsverband zijn de verwachtingen van de ouders soms bijna belangrijker dan die van de kinderen: verwachten de ouders dat de kinderen worden vermaakt, of willen ze samen met hun kinderen de natuur echt beleven? Foto: Hans Dekker.

Het kind als vertrekpunt

Bij het organiseren van kinderactiviteiten moeten de kinderen het vertrekpunt zijn en niet de natuur. Weliswaar wil je ze als natuurbeheerder iets "meegeven" van die natuur, maar dat zal alleen lukken als die natuur de kinderen weet te "pakken". Een doelstelling als "ook maar iets voor de kinderen" werkt in het algemeen niet. Kinderen maken een enorme ontwikkeling door en een activiteit die geschikt is voor kleuters (bijvoorbeeld kabouter- of dierenroutes) slaat de plank bij tieners volkomen mis. Elke leeftijd kent zijn eigen mogelijkheden en beperkingen. Jonge kinderen leren vooral door te spelen, door al hun zintuigen te gebruiken en door herhaling. Hun fantasie in onbeperkt, ze leven zich graag en telkens opnieuw in in dieren en verhalen. Hun sociale vaardighe-

Eitjes van het gentiaanblauwtje zoeken. Foto: Hans Dekker.

den zijn echter nog beperkt, waardoor veel begeleiding nodig is. Wat oudere kinderen, zo tussen 9 en 12 jaar, leren vooral door ontdekken, zelf op onderzoek uit te gaan, kennis te verzamelen door te vragen, te lezen en niet te vergeten door computergebruik. Het zijn soms echte wetenschappertjes, die fanatiek aan natuurstudie kunnen doen. In kleine groepjes met een duidelijke taakverdeling kunnen ze vaak al behoorlijk zelfstandig op pad. Bij tieners is het minder voorspelbaar. Tieners zijn erg gevoelig voor sfeer: de juiste sfeer is nodig om open te kunnen staan voor de natuur. Soms kan licht maar erg nuttig beheerwerk die sfeer bieden, soms een avontuurlijk parcours, maar soms is een lui hanghoekje bij een plas al genoeg. En vaak is - helaas, maar waar - voor deze leeftijdgroep natuur gewoon geen 'issue'.

Geluid in het bos

Geluiden in het bos zijn er in vele soorten, harde of zachte. In minder dan een kwart van het bos zijn alleen natuurgeluiden te horen. Deze zijn bijna nooit hinderlijk of storend. Dit betekent, dat nog maar in een kwart van het bosareaal de authentieke rust en stilte, die men zich van een bezoek aan het bos voorstelt, kan beleven. In 53% van het bos hoort men op werkdagen geluiden van auto's, die de boventoon voeren. In meer dan de helft van deze gevallen is het autogeluid hinderlijk of storend. In totaal hoort men in 32% van de bossen op werkdagen hinderlijk of storend geluid van auto's of vliegtuigen. In 11% van het bos kan men het motorgeluid horen van land- en bosbouwmachines, wat in ongeveer de helft van de gevallen hinderlijk is of storend.
Bron: Meetnet Functievervulling bos, 2003.

R. Rijs is redacteur van het Vakblad Natuurbeheer en werkzaam bij het Flevolandschap.

NATUURGIDSEN ALS GASTVROUWEN EN -HEREN: OM TE PROFITEREN MOET JE INVESTEREN

B. Coomans en B. Kuypers

Meer dan ooit zijn mensen welkom in de natuur. Lees je de visies en beleidsstukken van de terreinbeherende organisaties, dan wordt duidelijk dat zij educatieve activiteiten bij het stimuleren van natuurgerichte recreatie en recreatief medegebruik belangrijk vinden. Van de natuurbeheerders in het veld wordt verwacht, dat ze daar invulling en uitvoering aan geven. Dat is werk, veel werk. Extra en vooral ter zake kundige handen en monden zijn daarbij altijd welkom. Daarvoor wordt vaak gedacht aan IVN-natuurgidsen en steeds vaker worden ze ook ingezet. Terecht, want zij kunnen en willen zeker een bijdrage leveren. Naar de doelstelling van hun organisatie, zetten IVN-ers zich immers middels educatie in voor meer natuur en een beter milieu. Om daarvan te kunnen profiteren, moet je eerst investeren!

IVN'ers zijn betrokken mensen, die zich als vrijwilligers actief willen inzetten voor natuur, milieu en landschap in hun leefomgeving. Het zijn goed opgeleide, gekwalificeerde mensen, die ondersteund worden door ongeveer honderd beroepskrachten van de elf provinciale consulentschappen en het Landelijk Bureau van het IVN. Er zijn zo'n 17.000 actieve IVN'ers, die aangesloten zijn bij ruim 180 regionale afdelingen in het land. Dat betekent eigenlijk, dat in de buurt van ieder natuurgebied wel een IVN-afdeling te vinden is met mensen die graag meewerken aan natuurgerichte activiteiten.
Als excursieleider of baliemedewerker kunnen deze mensen een brug slaan naar het publiek en een zinvolle bijdrage leveren aan goed gastheerschap in de natuur. In het dagelijks leven is het effect van hun 'groene rol' misschien nog wel groter. Het beeld dat de burger van natuurbescherming heeft, wordt immers voor een aanzienlijk deel bepaald door gesprekken over het tuinhek, bij de koffie en tijdens verjaardagen. Bij de regio betrokken mensen als IVN-vrijwilligers, die je inzet bij publieksgerichte activiteiten in je natuurgebied of bezoekerscentrum, kunnen op dat soort momenten je ambassadeurs in de lokale en regionale samenleving zijn.
Nu is het beslist niet zo, dat het IVN bestaat uit 180 blikken natuurvrijwilligers, die per direct, overal en zonder meer ingezet kunnen worden. Om van de kwaliteiten, bezieling en inzet van IVN'ers - en vrijwilligers in het algemeen - te kunnen profiteren, zul je eerst in hen moeten investeren. In de individuele vrijwilliger, maar vooral ook in de vereniging of IVN-afdeling waarvan hij of zij lid is. De kosten gaan nu eenmaal -zéker ook hier -vóór de baat!

Een gids in actie tijdens een natuurvaartocht. Foto: IVN.

Gidsen

IVN'ers worden vaak aangeduid als natuurgidsen, maar ze kunnen en doen meer:

1. boomfeestdagen organiseren en begeleiden
2. educatieve begeleiding in of vanuit bezoekerscentra
3. excursies begeleiden
4. inventarisatie, onderzoek en monitoring van flora en fauna
5. jeugdwerkgroepen / jeugdeducatie begeleiden
6. lezingen en presentaties verzorgen
7. publieksacties begeleiden
8. routes ontwikkelen en beschrijven
9. terreingerichte cursussen opzetten en uitvoeren
10. vrijwillig landschapsbeheer (knotten, e.d.)

Investeer in een goed vrijwilligersbeleid

Duidelijke regels over hoe je met vrijwilligers en hun organisaties omgaat, zijn zonder meer een vereiste. Afstemming

Als excursieleider of baliemedewerker kunnen natuurgidsen een brug slaan naar het publiek en een zinvolle bijdrage leveren aan goed gastheerschap in de natuur. Foto: Hans Dekker.

is eveneens belangrijk. Natuurlijk binnen de eigen rangen, maar ook met de andere terreinbeheerders in de regio. Overleg met de IVN-afdelingen, die de vrijwilligers tenslotte opleiden, zou vanzelfsprekend moeten zijn. Alle betrokkenen zijn gebaat bij goede communicatie, heldere afspraken en een gelijkwaardige benadering.

Investeer in een goede werving

Vrijwilligers zijn met een beetje goede wil altijd wel te vinden. De juiste vrijwilliger bij de juiste taak zoeken is een stuk lastiger en juist dat is van wederzijds belang. Bij werving gaat het eigenlijk om vijf stappen:

1. Bepaal je doel: wat wil je bereiken, waar heb je vrijwilligers voor nodig?
2. Kies een doelgroep: wie wil je bereiken, welk type vrijwilliger zoek je eigenlijk? Dit heeft natuurlijk te maken met stap één.
3. Leg je wervingsboodschap vast: wat wil je vertellen en wat heb je te bieden?
4. Welke traject zet je in: kies je middelen en je activiteiten. Neem in ieder geval eerst contact op met de IVN-afdelingen in de buurt over de inzet van vrijwilligers. De adressen vind je op www.ivn.nl.
5. Werven is een bewust gekozen serie van activiteiten: dat vraagt om tijd en geld en een antwoord op de vraag: hoe ga je het organiseren?

Een verjaardagskaartje of een uitstapje naar een ander natuurgebied is heel waardevol voor een vrijwilliger. Ook een leuke scholing, zoals hier op Neeltje Jans, is voor veel vrijwilligers een beloning. Foto: IVN.

(IVN-)Vrijwilligers en het Nationaal Park Oosterschelde (NPO)

In veel gebieden van terreinbeherende organisaties zijn (IVN-)vrijwilligers actief. Zo ook in het NPO. De Oosterschelde is een dynamisch getijdenlandschap met een fenomenale onderwater natuur en bijzondere, zilte, moerassige gebieden met specifieke zoutplanten. Het is het op een na belangrijkste vogelgebied in Nederland. Het stimuleren van voorlichting en educatie over dit gebied is een van de doelstellingen van NPO. De Oosterschelde is ook cultuurhistorisch interessant. Nog overal zie je de sporen van het leven van de Zeeuwen met de zee. Vandaar dat ook cultuurgidsen van het Bureau voor Toerisme Zeeland (BTZ) een belangrijke rol hebben in het Nationaal Park. De natuurgidsen die zowel op als om de Oosterschelde excursies verzorgen, zijn opgeleid door de IVN-afdelingen.

Hoewel de in het gebied actieve gidsen met de IVN-natuurgidsencursus al een opleiding van twee jaar achter de rug hadden, werd er toch voor gekozen een gebiedsgerichte cursus rond de Oosterschelde op te zetten. Die was weliswaar vooral gericht op het kennismaken met het fenomeen Nationaal Park en op verdieping en verbreding van de ecologische en educatieve basiskennis van de cursisten, maar ook bedoeld om de gidsen te informeren over elkaars werkgebieden en hen inzicht te geven in de samenhang tussen de verschillende delen van de Oosterschelde. Een nieuwsgierige toerist laat zich immers in zijn vraagstelling niet beperken door gebiedsgrenzen. De drie terreinbeheerders in het Nationaal Park, Staatsbosbeheer (SBB), Natuurmonumenten (NM) en Het Zeeuwse Landschap, hebben een actieve bijdrage geleverd aan de cursus die ontwikkeld is door het IVN Consulentschap Zeeland. Van de twintig deelnemers in 2000-2001 namen er achttien deel aan de bijscholingen die in 2002 werden georganiseerd, ook weer in samenwerking met terreinbeheerders en het Bureau voor Toerisme Zeeland,. Voor 2003 ligt alweer een programma klaar, want om blijvend van de vrijwilligers en hun organisaties te kunnen profiteren, moet je er ook blijvend in investeren. In scholing, maar ook in activiteiten die zij zelf willen organiseren. Zo heeft de IVN-afdeling De Bevelanden twee succesvolle publiekscursussen over de Oosterschelde uitgevoerd, waarin de nieuwe natuur in het Nationaal Park nadrukkelijk aandacht kreeg. NPO en IVN Consulentschap hebben inhoudelijk én financieel geïnvesteerd; Het Zeeuwse Landschap, SBB en NM in de uitvoering. Geprofiteerd heeft uiteindelijk iedereen!

Investeer in een goede selectie

Met het aanstellen van vrijwilligers mag en moet je net zo bewust te werk gaan als bij het aannemen van betaald personeel. Het doel is immers hetzelfde: de juiste persoon op de juiste plek. Van dat uitgangspunt profiteren zowel de vrijwilliger als de organisatie. De selectieprocedure lijkt ook voor een deel op de procedure bij een betaalde kracht. Compleet met een vacature, brieven, uitnodigingen voor een gesprek en een selectiecommissie. Bij voorkeur bestaat die commissie uit iemand van de eigen organisatie, een bestuurslid van de betrokken IVN-afdeling, een reeds actieve vrijwilliger en degene die de nieuwe vrijwilliger gaat begeleiden. Maak met de uiteindelijk aangestelde mensen en hun organisatie, schriftelijke afspraken over inzet, vergoeding, scholing enz.

Investeer in een goede inwerktijd

In het begin zal iedere vrijwilliger meer tijd kosten dan dat hij aan tijdwinst oplevert. Je moet mensen namelijk kennis laten maken met het werk, hun werkgebied, de andere medewerkers en de organisatie. Hoe je dat doet, is een eigen keuze. Enkele suggesties: een informatiepakketje, een introductieprogramma, meelopen met een betaalde of vrijwillige collega, iemand koppelen aan een maatje. Welke methode je ook kiest, zet het traject en de bijbehorende afspraken op papier en evalueer tussentijds. Markeer ook duidelijk het moment waarop iemand 'nieuweling af' is. Zo'n aanpak is even wennen, maar een volgende keer kun je optimaal profiteren van de opgedane ervaring.

Blijvend investeren

Wil je vrijwilligers behouden, dan zul je in ze moeten blijven investeren. Daarbij gaat het om een adequate begeleiding en een goede beloning. Zorg voor regelmatig persoonlijk contact met de vrijwilliger en maak ook eens een keer een afspraak om wat verder door te praten. Dan is er de aandacht om naar elkaar te luisteren, te horen hoe het gaat en te vernemen welke wensen er nog zijn. Denk er aan, dat belonen niet alleen om geld gaat, maar ook om aandacht. Een verjaardagskaartje of een uitstapje naar een ander natuurgebied zijn soms veel waardevoller. Ook een leuke scholing is voor veel vrijwilligers een beloning.

Blijvend profiteren

Als je als organisatie op de juiste manier investeert in vrijwilligers en hun IVN-afdeling of vereniging, dan kun je er van uit gaan dat je er zelf ook van zal profiteren. De meeste vrijwilligers pakken hun taak serieus op en realiseren zich dat ze hun werk wel vrijwillig, maar niet vrijblijvend uitvoeren. De vele voorbeelden van jarenlange, naar ieders tevredenheid verlopen 'dienstverbanden' tonen aan, dat blijvend investeren resulteert in blijvend profiteren.
Voor meer informatie over IVN-vrijwilligers kunt u contact opnemen met B.Coomans, a.j.coomans@ivn.nl of b.m.a.kuypers@ivn.nl

A. Coomans en B. Kuypers zijn werkzaam bij het Landelijk Bureau IVN te Amsterdam.

ZORG VOOR ONS LANDSCHAP, DAT DOEN WE SAMEN

H. Ebbing

Duidenden handen worden jaarlijks vrijwillig uit de mouwen gestoken voor het behoud en ontwikkeling van natuur en landschap. Landschapsbeheer Nederland speelt daarbij in veel gevallen één of andere rol. Dit samenwerkingsverband van twaalf provinciale organisaties ondersteunt inmiddels al meer dan vijfentwintig jaar het vrijwillig landschapsbeheer.

De twaalf provinciale organisaties voor landschapsbeheer vormen samen Landschapsbeheer Nederland. Dit samenwerkingsverband streeft naar behoud, beheer en ontwikkeling van een ecologisch en mooi cultuurlandschap met een streekeigen karakter. Landschapsbeheer werkt nauw samen met particulieren, boeren en overheden, die eigenaar zijn van 80 procent van het Nederlandse buitengebied. Met haar expertise en duizenden enthousiaste vrijwilligers levert Landschapsbeheer een bijdrage aan de verdere ontwikkeling van ons levende landschap. Belangrijk einddoel is dat mensen zélf aan de slag gaan met de zorg voor het landschap bij hen in de buurt.

Veel mensen beheren en herstellen allerlei landschapselementen, maar leggen ook nieuwe elementen aan. Duizenden knotbomen worden ontdaan van hun pruik, grafheuvels worden hersteld en poelen voor allerlei amfibiën worden aangelegd. De vrijwilligers houden zich dus bezig met verschillende takken van sport. Niet alleen cultuurhistorische elementen krijgen aandacht. Ook aardkundige elementen worden indien nodig aangepakt. Er zijn ook groepen vrijwilligers die zich speciaal inzetten voor allerlei planten- en diersoorten. Dit werk doen ze al vele jaren. Vanaf de zestiger jaren krijgt de achteruitgang van natuur en landschap de nodige aandacht. Om deze achteruitgang te stoppen, komen verschillende initiatieven van de grond. Plaatselijke knotgroepen maar ook landelijke en provinciale organisaties worden opgericht, waaronder die van Landschapsbeheer. Inmiddels zijn jaarlijks samen met Landschapsbeheer ongeveer 20.000 vrijwilligers actief in ons cultuurlandschap.

Kennis van zaken

De vrijwilligers die zich bezighouden met landschapsbeheer hebben kennis van zaken. Zij kennen de bijzondere landschappen die Nederland heeft, zoals de Drentse hei, de Brabantse vennen en de Noord-Hollandse polders. Ze beschikken over specifieke vaardigheden om de verschillende landschapselementen te onderhouden. Deze kennis doen zij op in allerlei cursussen, die de provinciale organisaties Landschapsbeheer jaarlijks speciaal voor de vrijwilligers organiseert. Dit zijn cursussen over

Eigen inbreng

Harry Vossen, al sinds jaar en dag als vrijwilliger met een IVN werkgroep actief in de omgeving van Weert, is zeer te spreken over de samenwerking tussen verschillende organisaties. In één project wordt bijvoorbeeld samengewerkt met Staatsbosbeheer, de Vlinderstichting en Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (de provinciale organisatie Landschapsbeheer in Limburg). "Iedere organisatie brengt zo zijn eigen expertise in. Voor de terreinbeherende organisatie biedt deze vorm van samenwerken voordeel, want zonder vrijwilligers zouden deze werkzaamheden onbetaalbaar zijn en dus niet uitgevoerd kunnen worden. In het Weerter bos bijvoorbeeld, worden bospaden door vrijwilligers open gehouden. De plaatselijke vrijwilligers weten heel veel over 'hun' gebied. En deze kennis wordt weer door de betreffende terreinbeheerders gebruikt voor het bijstellen van beheerplannen."

Harry Vossen. Voor de terreinbeherende organisatie biedt samenwerken met vrijwilligers veel voordeel, want zonder vrijwilligers zouden deze werkzaamheden onbetaalbaar zijn en dus niet uitgevoerd kunnen worden.
Foto: Landschapsbeheer Nederland.

het ontstaan van het Nederlandse landschap, over specifieke landschapselementen, of over hoe om te gaan met verschillend gereedschap.
Daarnaast besteedt Landschapsbeheer Nederland veel aandacht aan een goede en verantwoorde uitvoering van het landschapsbeheer. Zo moet het materiaal waarmee gewerkt wordt deugdelijk zijn en er moet een goede instructie gegeven worden voor juist en veilig gebruik ervan. Ook taken en verantwoordelijkheden moeten vooraf duidelijk zijn afgesproken. Daarom hebben alle lokale vrijwilligersgroepen het handboek *ARBO in het Nederlandse landschap* ontvangen. Hierin staan alle belangrijke zaken omtrent ARBO. Voor de individuele vrijwilligers is een zakgidsje over dit onderwerp. Verder zijn er in 2003 zogenaamde ARBO-checkbladen verschenen, die te gebruiken zijn in het veld. Hierop staat wat de risico's zijn en de te treffen maatregelen bij verschillende werkzaamheden.

Landschapsbeheer Friesland ondersteunt vrijwilligers die eendenkooien onderhouden. Het onderhoud van een eendenkooi is een arbeidsintensieve klus. Zo is het voorbestaan van deze cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen voorlopig verzekerd. Foto: Landschapsbeheer Nederland.

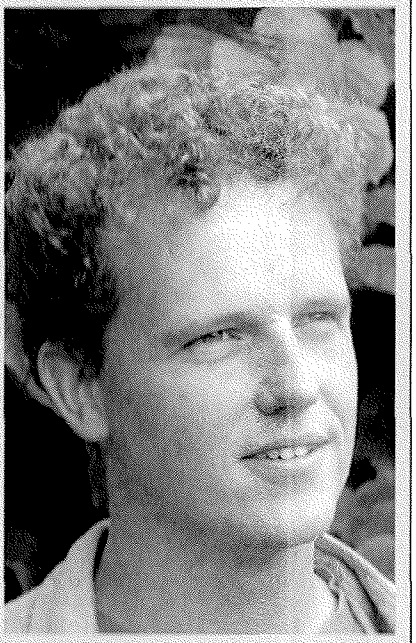
Snijend mes

De lokale vrijwilligersgroepen kunnen altijd een beroep doen op Landschapsbeheer Nederland. Ze kunnen aankloppen voor gereedschap of voor begeleiding in het veld. Maar Landschapsbeheer Nederland doet meer. Ze heeft veel contacten met verschillende partijen, die te maken hebben met natuur en landschap. Daardoor kan zij een bemiddelende rol spelen in het bij elkaar brengen van vraag en aanbod. Het mes snijdt daarbij duidelijk aan twee kan-ten. Op particuliere terreinen worden landschapselementen onderhouden, kleinschalige soortbeschermende maatregelen getroffen, of gegevens verzameld; werkzaamheden die anders blijven liggen. Tevens kunnen niet alleen lokale vrijwilligersgroepen, maar ook schoolklassen, bedrijven of verenigingen een dag meehelpen en op die manier nader kennis maken met het de zorg voor ons cultuurlandschap.
Landschapsbeheer Nederland wil dit vrijwilligerswerk graag, samen met anderen, blijvend ondersteunen. Want de zorg voor ons landschap; dat doen we samen.

H. Ebbing is senior projectmedewerker vrijwilligerswerk
Landschapsbeheer Nederland
Tel: 030 2345028
h.ebbing@landschapsbeheer.com

Succes verzekerd

Jan-Piet de Boer, coördinator vrijwilligerswerk bij Landschapsbeheer Friesland: "Landschapsbeheer Friesland ondersteunt enkele vrijwilligersgroepen die al sinds een aantal jaren de eendenkooien bij Gytsjerk en Anjum onderhouden. Deze eendenkooien zijn van It Fryske Gea. Het onderhoud van een eendenkooi is een arbeidsintensieve klus. We hebben voldoende vrijwilligers weten te mobiliseren voor dit werk. Zo is het voorbestaan van deze cultuurhistorisch waardevolle landschapselementen voorlopig verzekerd. Wij werken vaker samen met terreinbeheerders zoals Staatsbosbeheer en de Landschappen. Zij zorgen voor de mooie terreinen en wij voor de vrijwilligers. We ondersteunen de vrijwilligers met gereedschap, kennis en leuke thema-avonden. De terreinbeheerders laten altijd blijken dat zij de inzet van de vrijwilligers waarderen!"

Jan Piet de Boer. We ondersteunen de vrijwilligers met gereedschap, kennis en leuke thema-avonden. De terreinbeheerders laten altijd blijken dat zij de inzet van de vrijwilligers waarderen. Foto: Landschapsbeheer Nederland.

Adressen Landschapsbeheer Nederland

Landelijk bureau

Landschapsbeheer Nederland
Kaap Hoorndreef 26
Postbus 9756
3506 GT Utrecht
030 - 23 45 010

Provinciale stichtingen Landschapsbeheer

Landschapsbeheer Friesland
Commissieweg 15
9244 GB Beetsterzwaag
0512 - 38 38 00

Landschapsbeheer Groningen
Roderwolderdijk 60
9744 TH Groningen
050 - 53 45 199

Landschapsbeheer Drenthe
Rodeweg 25
9404 RM Assen
0592 - 31 66 16

Landschapsbeheer Flevoland
Botter 14-03
8232 JP Lelystad
0320 - 29 49 39

Landschap Overijssel
Poppenallee 39
7722 KW Dalfsen
0529 - 40 17 31

Stichting Landschapsbeheer Gelderland
Zijpendaalseweg 44
Postbus 1030
6801 BA Arnhem
026 - 35 37 444

Landschapsbeheer Utrecht
Bunnikseweg 39
Postbus 121
3730 AC De Bilt
030 - 22 05 534

Landschap Noord-Holland
Korte Cieweg 2a-6a
Postbus 257
1900 AG Castricum
0251 - 662244

Landschapsbeheer Zuid-Holland
Blekerssingel 56
2806 AC Gouda
0182 - 68 36 66

Stichting Landschapsbeheer Zeeland
Ravelijn de Groene Jager 5
Postbus 286
4460 AR Goes
0113 - 23 09 36

Coördinatiepunt Landschapsbeheer Noord-Brabant
Kasteellaan 4
Postbus 80
5076 ZH Haaren
0411 - 62 27 75

Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg
Godsweerderstraat 2
Postbus 154
6040 AD Roermond
0475 - 38 64 30

IS BOS BUSINESS?

J.A.J. Hagendoorn en H. Hekhuis

Bezoek aan bos- en natuurgebieden is een van de belangrijkste manieren om de vrije tijd door te brengen. Jaarlijks vinden er bijna 250 miljoen bezoeken plaats, vooral in de vorm van wandelen en fietsen. Het bezoek aan bos- en natuurgebieden levert de gebruikers niet alleen 250 miljoen maal plezier op, maar het is ook belangrijk voor hun rust en gezondheid. En hoewel je daar niet zo gauw bij stil staat, is het bezoek aan bos en natuurgebieden wel degelijk ook een economische activiteit. Is bos business?

Bos- en natuurgebieden vervullen verschillende functies. Zo maken wandelaars en fietsers gebruik van de recreatieve mogelijkheden ('draagfunctie'), de overheid streeft onder andere het realiseren van haar natuurdoelen na ('regulatiefunctie'), private bedrijven maken gebruik van bos en natuur via de 'productiefunctie', bijvoorbeeld waterzuivering op de Utrechtse Heuvelrug, het 'verloofingsproject' van enige tijd geleden op de Veluwe en, last but not least, de houtproductie. Ook heeft de aanwezigheid van bos en natuur een positief effect op de gezondheid van mensen. En woningen in een groene omgeving (ook een draagfunctie) zijn 30% meer waard dan dezelfde woning in een niet-groene omgeving. Voor een aantal van deze functies kan een prijs bepaald worden (bijvoorbeeld houtproductie), maar in andere gevallen, zoals bij het in stand houden van een goede biodiversiteit, is dat veel lastiger. En zelfs als er al een prijs berekend kan worden, is het niet altijd mogelijk daadwerkelijk tot betaling te komen. In dit artikel nemen we de economische kant van het recreatieve bezoek aan bos- en natuurgebieden onder de loep.

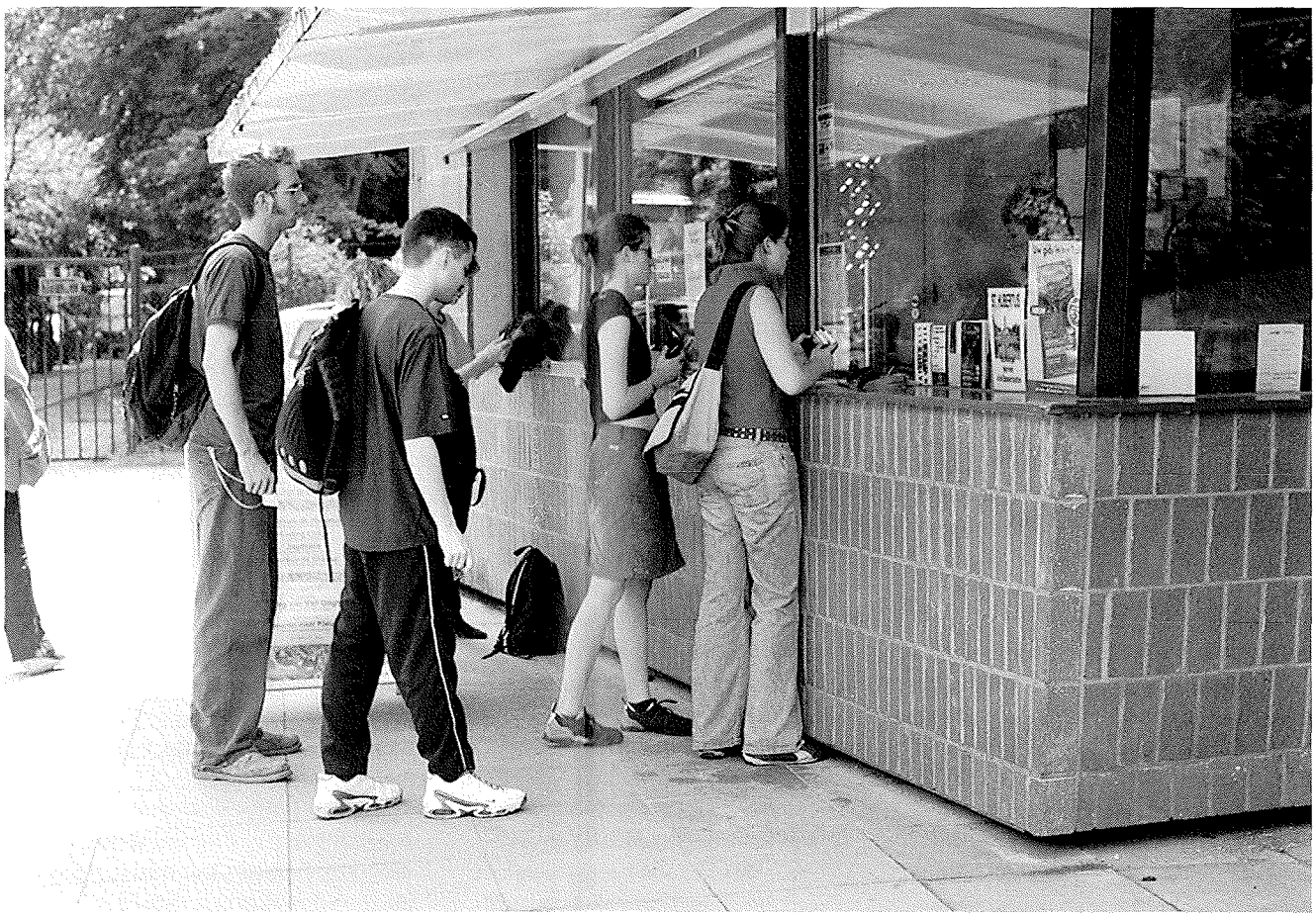
Voor de 'aanbieders', dat wil zeggen de eigenaren/beheerders van de bos- en natuurgebieden, leidt het bezoek aan hun terrein tot uitgaven voor het onderhoud van de recreatieve basisvoorzieningen, zoals wandel- en voetpaden, parkeergelegenheid, bebording en dergelijke. De financiële middelen hiervoor zijn in veel gevallen te beperkt om te spreken van een duurzame situatie voor de beheerder. Aan de andere kant leidt het bezoek wel tot aanzienlijke bestedingen en werkgelegenheid in de recreatie- en toerismesector in de omgeving: alleen al voor de Veluwe is dat enkele honderden miljoenen euro's. Ook de overheid profiteert indirect via toeristen- en andere belastingen in de recreatiesector van het bezoek. Wandelen en fietsen in de natuur dragen, zoals gezegd, ook bij aan rust, welzijn en gezondheid. Door de belangrijke bijdrage die zij leveren aan de preventieve gezondheidszorg in Nederland zijn zij ook economisch gezien van betekenis. Onderzoekers hebben aangetoond dat mensen, die in een ziekenhuis uitzicht hebben op groen, sneller beter worden, een kostenvermindering van bijna 10%.

Financiering van basisvoorzieningen

De financiering van basisvoorzieningen als het beheer en onderhoud verloopt voor een deel via de publieke middelen. Het ministerie van LNV kent voor het beheer van terreinen de subsidieregeling natuurbeheer. Maar om daarvoor in aanmerking te komen, moet het terrein tenminste acht maanden per jaar gratis worden opengesteld. Openstellen vraagt wel een behoorlijke inspanning van de beheerder. Die moet bijvoorbeeld zorgen voor het onderhouden van fiets- en wandelpaden, door onkruid en overhangende takken te verwijderen. In sommige gevallen is het openstellen van een terrein simpelweg niet mogelijk, als men de bijzondere en kwetsbare natuurwaarden ervan wilbeschermen.
Andere mogelijke inkomstenbronnen zijn de verkoop van producten zoals hout, of het eigen kapitaal van de terreineigenaar. Voor verenigingen zoals Natuurmonumenten en de landschappen en voor samenwerkingsverbanden als de Nationale Parken zijn ook legaten en contributies van leden een bron van inkomsten.
Kortom, er is voor wat betreft de basisvoorzieningen weinig sprake van "de gebruiker betaalt". Dat is vanuit economisch perspectief ook logisch. In theorie is het namelijk wel mogelijk om de gebruikers bijvoorbeeld via entreeheffing te laten betalen voor hun bezoek, maar de kosten die het neerzetten van bijvoorbeeld toegangspoortjes en hekken, alsmede de controle met zich meebrengt, zijn zo hoog, dat het voor de meeste beheerders geen realistische optie is.

De uitdaging voor beheerders is, om op een professionele basis allerlei extra diensten te ontwikkelen en daarbij gebruik te maken van specifieke ligging en setting van hun terreinen. Foto: Hans Dekker.

Het rechtstreeks door de gebruikers laten betalen van de basisvoorzieningen voor wandelen en fietsen is geen zinvolle of wenselijke weg. Publieke financiering (subsidies) van het openstellen van bos- en natuurgebieden voor bezoekers is volgens SBB de enige reële optie. Foto: Wim van Hof.

10-20 eurocent per bezoeker

De uitzondering op de regel is bijvoorbeeld het duinbeheer van het Provinciaal Waterleidingbedrijf Noord-Holland (PWN). PWN heft voor het Noord-Hollands Duinreservaat entree: dertig eurocent voor kinderen en voor volwassenen een euro. Daarnaast vraagt men € 3,50 parkeergeld. In het Noord-Hollands Duinreservaat zijn 70-80 onbemensde ingangen. Het betalen van entreegeld is daar dan ook een kwestie van vertrouwen. Veel van de bezoekers komen echter uit de buurt en schaffen voor €16,50 per jaar een gezinskaart aan. Doordat PWN geen erkend natuurbeheerder is, krijgen zij geen subsidie voor hun beheer. Het heffen van entreegeld is dan een belangrijke bron van inkomsten: een zesde deel van de totale inkomsten haalt het PWN uit entree- en parkeergelden.
Meer representatief is waarschijnlijk een bezoek aan een terrein van Staatsbosbeheer. Dat kost per bezoeker nu gemiddeld tien tot twintig eurocent. Als dit bijvoorbeeld via entreegeld rechtstreeks bij de gebruikers geïnd zou worden, zou dit bedrag sterk toenemen door de hogere kosten voor onder andere personeel, toegangspoortjes en controle.
Het rechtstreeks door de gebruikers laten betalen van de basisvoorzieningen voor wandelen en fietsen is dan ook geen zinvolle en door vrijwel niemand gewenste weg. Publieke financiering (subsidies) van het openstellen van bos- en natuurgebieden voor bezoekers is ons inziens de enige reële optie.

Financiering van extra activiteiten

De vraag naar recreatief bos- en natuurgebruik neemt echter toe en niet alleen in de vorm van wandelen en fietsen. Een scala aan nieuwe activiteiten biedt ook voor de natuurbeheerder mogelijkheden: van mountainbike-routes, survival- en GPS-tochten tot cultuur en muziek in natuurterreinen (bijvoorbeeld Oerol op Terschelling). Deze nieuwe activiteiten vergen extra voorzieningen en inspanning van de beheerder, maar juist het bestaan van een specifieke doelgroep opent de weg naar betaling door de gebruikers. De overheid draagt dan de zorg voor een brede basisvoorziening, maar de extraatjes komen voor rekening van de specifieke doelgroep. Een bijkomend effect van "de gebruiker betaalt" is, dat het gebruik van natuur wat minder vanzelfsprekend en daarmee wellicht meer gewaardeerd wordt. En het stimuleert beheerders om een meer marktgerichte ondernemer te zijn. In verschillende onderzoeken zijn de mogelijkheden al in kaart gebracht. Voorbeelden hiervan zijn het tegen betaling organiseren van excursies, evenementen als mountainbike-tochten en arrangementen met lokale toeristische ondernemingen: de natuurgastenkaart, een picknicktocht, bedrijfsuitjes en trainingen. Een mooi voorbeeld staat in de brochure Ondernemers in het groen,

waarin Alterra een groot aantal initiatieven van ondernemerschap door bos- en natuurgrondbezitters op een rijtje heeft gezet. Een boseigenaar in Duitsland heeft met een bevriende bedrijfsadviseur een cursus opgezet voor managers "wat kunnen we van het bos leren op het gebied van management?". Over het financiële resultaat is hij redelijk tevreden.
De uitdaging voor beheerders is, om op een professionele basis allerlei extra diensten te ontwikkelen en daarbij gebruik te maken van specifieke ligging en setting van hun terreinen. De recreant is op zoek naar activiteiten met iets extra's en is bereid daarvoor te betalen. De prijsstelling moet wel zodanig zijn, dat deze voor de natuurbeheerder netto-rendement betekent. De natuurbeheerder zal er anderzijds voor moeten oppassen dat de prijs niet te hoog wordt. Hij loopt dan niet alleen het gevaar zich uit de markt te prijzen, maar ook het gevaar dat hij zijn ideële doelstelling, namelijk mensen de natuur laten beleven, niet meer realiseert.
In en rond natuurgebieden liggen vele gebouwen die de natuurbeheerder nu vaak door planologische beperkingen niet goed kan gebruiken. Nog sterker, veel van deze gebouwen vergen nu het kostbare beheersgeld. Met extra planologische ruimte (alleen in die situaties waar dat geen ongewenste effecten heeft) zou een deel van deze gebouwen recreatief-toeristisch ontwikkeld kunnen worden.

Brochure: Ondernemers in het groen, voorbeelden van vermarkting van bos en natuur'

Business?

Is bos business? Met andere woorden: worden de natuurbeheerders rijk van deze extra activiteiten? Nee, zeker niet. De grote economische betekenis van recreatie zit in de basisvoorzieningen en daarvoor is directe 'vermarkting', dus het rechtstreeks laten betalen door de bezoeker, ons inziens niet de aangewezen weg. Het vermarkten van de niet-basisvoorzieningen daarentegen biedt zeker mogelijkheden. Het vergt wel meer vraaggericht opereren van de natuurbeheerders. Zij doen er goed aan te beseffen, dat zij dan onderdeel zijn van een keten. Met andere partners uit die keten, bijvoorbeeld de lokale hoteleigenaar of fietsenverhuurder kunnen gezamenlijke arrangementen worden ontwikkeld. Niet elke beheerder zal hier de tijd, zin of vaardigheden voor hebben, dat is ook niet erg. Diversificatie is juist goed voor de ontwikkeling van deze markt.
Welke activiteit een beheerder ook kiest, de vraag die hij zich moet stellen is steeds, of de activiteit rendabel is: nu en in de toekomst zal het verschil tussen de (materiële en immateriële) kosten en baten tenminste gelijk moeten zijn. En het grootste voordeel van een actievere aanpak via vermarkten is dan misschien niet eens het geld, maar de waardering die de huidige en nieuwe gebruikers voor de natuur gaan opbrengen. Want voor veel mensen geldt: als het wat kost is het dus ook wat waard.

J.A.J. Hagendoorn is werkzaam bij het EC-LNV en H. Hekhuis bij Staatsbosbeheer.

De brochure 'Ondernemers in het groen, voorbeelden van vermarkting van bos en natuur' (2000) is gratis op te vragen bij Alterra, team communicatie, Tel: 0317-477766 of email info@alterra.nl.

VEILIGHEID EN CRIMINALITEIT IN HET BUITENGEBIED

R.S. Croll

Helaas krijgen veel terreinbeheerders te maken met allerlei vormen van ongewenst gedrag in hun gebied. Het laten slingeren of dumpen van afval zijn daar voorbeelden van, maar ook doen zich allerlei vormen van vandalisme voor. De bedreiging van de sociale veiligheid van de bezoekers en het voorkomen van criminaliteit in het buitengebied kunnen de beheerders van bos- en natuurgebieden grote zorgen baren.

Rotzooi

Afvaldumping is een veelvuldig probleem. Niet alleen recreanten, maar ook omwonenden en bedrijven uit de omgeving willen nog wel eens gebruik maken van de mogelijkheid om spullen en materialen, die ze kwijt willen ergens op een terrein of in een bos te lozen. Iedereen kent wel het beeld van een bosrand, waarin een afgedankte koelkast, TV, accu of oude matras is aan te treffen. Afvalheffingen in nabij gelegen gemeenten kan bewoners brengen tot dit dumpen, ook wel aangeduid als 'afvaltoerisme'.
Ook vernielingen kunnen ernstige vormen aannemen. Hekken, borden, paaltjes, banken en dergelijke kunnen worden gesloopt of in de brand gestoken. Graffiti kunnen zorgen voor bekladding van allerlei objecten, zoals informatiepanelen. Het is raadzaam dat soort vernielingen zo spoedig mogelijk ongedaan te maken, omdat een beschadigd of beklad object (kennelijk) uitnodigt tot verdere beschadiging of bekladding.

.... en erger

Naast dit 'materieel ongerief' bestaat het probleem van de sociale hinder en overlast. Groepen jongelui kunnen rustzoekende wandelaars hinderen met hun gettoblaster of jonge paartjes lastig vallen. Ook komt het regelmatig voor dat verschillende recreanten het elkaar lastig maken en agressief worden: een rustige sportvisser ziet zijn vissen verstoord door een speedboot of jetskiër, een hondenbezitter laat zijn viervoeter los op een groep rustende vogels, waardoor ook de vogelaar, die deze vogels observeert, wordt getergd.
Gevoelens van onveiligheid kunnen veroorzaakt worden door diefstal van fietsen of inbraak in auto's. Een bezoeker, in wiens auto op een parkeerplaats bij een bos of natuurgebied blijkt te zijn ingebroken, zal dit gebied minder snel opnieuw bezoeken. Als een degelijk gebied daardoor de naam van 'onveilig' krijgt, zal ook het bezoek in het algemeen afnemen. Hetzelfde geldt als een dergelijk gebied gebruikt wordt voor drugshandel of bijvoorbeeld dienst

De Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht spant zich ondermeer in als immateriële belangenbehartiger voor het justitieel handhaafbaar toezicht in de natuur. De leden zijn voornamelijk boswachters en jachtopzichters met buitengewone opsporingsbevoegdheid. Foto: Jean Pierre Reijnen.

doet als homo-ontmoetingsplaats.
Een ander probleem in bos- en natuurgebieden vormen stroperij en houtroof voor de open haard. Vergelijkbaar met de stroperij is het vissen zonder visakte. Vooral de meer professionele stropers deinzen er niet voor terug om toezichthouders, boswachters of passanten die hen op hun gedrag aanspreken, te intimideren en te bedreigen.
De Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht (vroeger de Nederlandse Vereniging van Jachtopzichters genaamd) spant zich ondermeer in als immateriële belangenbehartiger voor het justitieel handhaafbaar toezicht in de natuur. De leden zijn voornamelijk boswachters en jachtopzichters met buitengewone opsporingsbevoegdheid (de zogenaamde groene BOA's). Het ledenaantal is inmiddels net beneden de 1.000 gezakt. Dat betekent dat de gemiddelde terreineigenaar in Nederland steeds minder bereid is om buitengewone opsporingsbevoegdheid voor zijn medewerkers aan te vragen.

Taak van overheid...

Handhaving van de rechtsorde is een kerntaak van de (rijks)overheid. De overheid is primair verantwoordelijk voor de veiligheid tijdens onze wandeling in het bos- of natuurgebied. De aandacht voor de problematiek op het platteland blijkt het in de praktijk, dat wil zeggen wat de verdeling van de budgetten betreft, te moeten afleggen tegen de grote-steden-problematiek. Diezelfde (rijks)overheid heeft echter wel een bescheiden alternatief gecreëerd, namelijk de mogelijkheid voor terreinbeheerders en -eigenaars om zelf opsporingsbevoegdheid voor een werknemer aan te vragen. Voor het van kracht worden van de nieuwe Politiewet 1993 heetten die 'onbezoldigd ambtenaren van rijks- of gemeentepolitie'. Zij waren altijd en overal bevoegd om op te treden.
Tegenwoordig heten zij buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA). Deze functionarissen zijn niet voor alle wetten en alle terreinen bevoegd.
Terreinbeheerders kunnen niet volstaan met domweg te verwijzen naar de stelling dat rechtshandhaving een overheidstaak is. Te veel terreineigenaars en -beheerders doen dat. Op zich is dat wel begrijpelijk, omdat het verkrijgen van een aanstelling tot buitengewoon opsporingsambtenaar veel moeite, tijd, aandacht en dus geld kost. Het is bovendien kostbaar om de kwaliteiten van deze werknemer op peil te houden (wets- en rechtskennis, schietvaardigheden, conflictbeheersing, etc.), hem te voorzien van een adequate uitrusting (zoals verbindingsmiddelen), vervoermiddel en dergelijke.
In de praktijk van alle dag doen zich veel problemen voor. Zelfs zo veel dat uit een recent onder alle leden van de Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht uitgevoerde enquête blijkt dat meer dan 25 % van de leden binnen nu en de komende vijf jaar verwacht te zullen (moeten) stoppen. Bijna 80 % voelt zich sedert de nieuwe wetgeving in 1993 beperkt in bevoegdheden, geweldsmiddelen, etc. met als gevolg dat zij zich minder in staat achten adequaat te kunnen optreden. Het kan niet anders zijn dan dat dit ook zijn weerslag heeft op het animo van werkgevers om buitengewone opsporingsbevoegdheden voor hun medewerkers aan te vragen. Zoals gezegd daalt het aantal groene BOA's.

Mogelijke oplossing

De NVvN vindt dat er een en ander dient te veranderen. Het belangrijkste is dat de jachtopzichters, bos-, duin- en natuurwachters meer ingebed moeten worden in de politieorganisatie. Dat kan bijvoorbeeld door hen, eventueel na aanvullende scholing, vrijwillig ambtenaar van politie te maken. Daarmee krijgen zij weer de opsporingsbevoegdheden ex artikel 141 Sv van de "onbezoldigde" van weleer.
Tijdrovende wetswijziging lijkt hier niet voor nodig. Wel is er een breed gedragen beleidswijziging nodig. Deze aanpak heeft onder meer tot resultaat dat:

- op vrij gemakkelijke wijze wordt voorzien in bevoegdheden, identiteitsbewijs, bewapening, toegang tot informatie, het politiecommunicatienet, opleiding, adequate werknemersverzekering, WA-verzekering, voor een burger herkenbare uniformkenmerken, etc., een en ander conform de hiervoor bestaande regelgeving;
- de regiefunctie van de politie op hoofdlijnen voor opsporing en handhaving volledig wordt hersteld;
- de kosten van training, toetsing en communicatie voor rekening van de rijksoverheid komen, terwijl het vijfjaarlijkse examen voor het te vernieuwen getuigschrift BOA (kosten werkgever) kan komen te vervallen.

De rijksoverheid zal moeten worden gestimuleerd om op korte termijn te bewerkstelligen dat maximaal gebruik kan worden gemaakt van alle ruimte die de huidige BOA-regeling toelaat.
De terreinbeherende organisaties moeten blijven zorgen voor handhavend toezicht. Door een nieuwe regeling, waarbij een aanstelling op grond van art. 141 Sv. (algemene opsporingsbevoegdheid) herkregen wordt, en door een landelijke financiële regeling moet worden bewerkstelligd, dat het voor terreinbeheerders aantrekkelijk blijft (of weer wordt) om actief handhavende jachtopzichters, bos-, duin- en natuurwachters aan te stellen.

R.S. Croll is voorzitter van de Nederlandse Vereniging voor Natuurtoezicht.

ANWB EN NATUUR

A. de Bakker

Een toeristenbond en natuur, wat hebben die twee met elkaar? Veel! Natuurgebieden zijn immers populaire bestemmingen voor een dagje uit, of een vakantie in eigen land. Je hoeft alleen maar te kijken naar de ligging van campings, bungalowparken, pannenkoekenhuizen en aanverwante zaken, om te weten dat natuur nog steeds 'in' is. Uiteraard gaat het daarbij meestal niet alleen om de 'officiële' natuurgebieden, maar ook om de mooie landschappen eromheen. Eigenlijk om alle plekken in Nederland waar men nog kan genieten van rust, ruimte en stilte, als contrast met het drukke (stads)leven van vandaag de dag.

Uit het oogpunt van recreatie en toerisme maakt de ANWB zich al vanaf haar oprichting in 1883 druk over behoud en uitbreiding van natuur in ons land. Geheel in deze traditie heeft de ANWB zich in 2001 aangesloten bij de coalitie 'Nederland Natuurlijk', die er in geslaagd is –ondanks de economische malaise- de bezuinigingen op het natuurbeleid terug te laten draaien, zodat de Ecologische hoofdstructuur wellicht toch nog in 2018 gerealiseerd kan zijn. Ook op aanverwante beleidsterreinen proberen we meer ruimte voor natuur en recreatie te krijgen, zoals bijvoorbeeld recentelijk in het proces 'Ruimte voor de Rivier'.
De ANWB vindt, dat er in Nederland voldoende mogelijkheden moeten zijn, om op een prettige manier de vrije tijd door te brengen. Dit kan op vele manieren en op vele plaatsen. Om het overzichtelijk te houden maken we daarbij onderscheid in vijf typen gebieden:

1. de bebouwde kom (groen en blauw in stad en dorp)
2. de zone van 5-10 km om de bebouwde kom (groen en blauw om stad en dorp)
3. het agrarisch productielandschap
4. de bufferzone om de ecologische hoofdstructuur (beïnvloedingsgebieden)
5. de ecologische hoofdstructuur

In een verstedelijkt land als het onze moeten we volgens de ANWB extreem zuinig zijn op het groen en blauw in de bebouwde kom, zoals parken, trapveldjes, singels enz. Deze stukjes 'natuur op loopafstand' zijn van groot belang voor het woon- en leefklimaat, al kan er op veel plaatsen nog het nodige worden verbeterd wat betreft hondenpoep, zwerfvuil en sociale veiligheid. Waar mogelijk (bij reconstructie van binnensteden, stationsemplacementen en dergelijke) zou er meer groen en water in de bebouwde kom moeten bijkomen, liefst in groenblauwe linten of grote eenheden. Indien in een bepaalde regio extra woningen moeten komen, kiest de ANWB in principe ook voor bouwen binnen de bebouwde kom van dat moment, tenzij het groen of blauw ervoor moet wijken; in dat geval kan volgens de ANWB beter een deel van het aangrenzende landelijke gebied voor woningbouw worden gebruikt.

In een verstedelijkt land als het onze moeten we extreem zuinig zijn op het groen en blauw in de bebouwde kom. Deze stukjes 'natuur op loopafstand' zijn van groot belang voor het woon- en leefklimaat. Foto: Hans Dekker.

Duur van het bezoek

Verreweg de meeste bezoekers (circa 80%) van natuurterreinen zijn dagrecreanten. Gemiddeld wordt eenmaal per week een bezoek aan een bos of natuurgebied gebracht. Dat bezoek duurt gemiddeld twee uur. Het bezoek aan kleinere bossen duurt korter, namelijk minder dan een uur. Dat komt vooral, omdat die bossen worden bezocht om de hond uit te laten. Dat soort kleinere bossen zijn veelal de bossen, die dichtbij bevolkingsconcentraties liggen (afstand minder dan 5 km en minder dan 15 minuten reistijd). Voor het 'struingevoel' moet je toch minstens een uur (tot een hele middag) kunnen struinen.

Manege en golfterrein

De zone van 5-10 km om de bebouwde kom is van uiterst groot belang voor de dagelijkse recreatie: het korte ommetje (al dan niet met hond), het rondje fietsen of skaten, het bezoek aan de manege of het golfterrein, het kano- of schaatstochtje, enz. Volgens de ANWB zal met name deze zone de komende decennia drastisch moeten veranderen. Enerzijds zullen bij verschillende steden,

met name in de Randstad, bosparken moeten komen met een omvang van minimaal enkele honderden hectaren. Recreatievormen die elders niet gewenst zijn, zoals mountainbiken, zouden hier een goede plek moeten krijgen. Een aantal diepe polders rond steden zal weer teruggegeven moeten worden aan het water om onze waterhuishouding op orde te krijgen, maar ook om te kunnen voorzien in de behoefte aan water- en oeverrecreatie. De mooiste cultuurlandschappen dienen hierbij uiteraard gespaard te worden, maar ook hier zouden volgens de ANWB de recreatiemogelijkheden fors uitgebreid moeten worden door het aanleggen van veel meer wandel-, fiets-, skate- en ruiterpaden en door het terugbrengen van kleine landschapselementen, zoals heggen, poelen en bosjes. Wij denken dat ecologische en recreatieve verbindingen in verreweg de meeste gevallen heel goed samengaan. We zouden dan ook graag zien dat voortaan sprake is van ecologisch-recreatieve dooradering.
Dit laatste zouden wij ook graag zien in de rest van het agrarisch productielandschap (verder dan 10 km van de bebouwde kom, maar zeker in de bufferzone om de ecologische hoofdstructuur, niet zozeer vanwege de nabijheid van steden en dorpen, maar vanwege de grote recreatiebehoefte die uitgaat van campings, bungalowparken etc. die vaak in of vlak naast de EHS zijn gelegen. De bufferzone om de EHS leent zich ook voor extensieve veehouderij (recreatief aantrekkelijk!), nieuwe landgoederen en het uitplaatsen van recreatiebedrijven die elders in de EHS niet meer op hun plek zijn, al realiseren we ons dat verplaatsing een kostbare aangelegenheid is en de noodzaak daartoe volgens ons niet altijd even hard is aangetoond.

Bij verschillende steden, met name in de Randstad, zullen bosparken moeten komen met een omvang van minimaal enkele honderden hectaren. Recreatievormen die elders niet gewenst zijn, zoals mountainbiken, zouden hier een goede plek moeten krijgen. Foto: Hans Dekker.

Te kwetsbaar

Blijft over: de EHS zelf. Zoals gezegd is de ANWB voorstander van een robuuste natuurstructuur door Nederland, waar mensen niet alleen van flora en fauna, maar ook van rust en ruimte kunnen genieten. Voorwaarde is wel, dat mensen deze gebieden daadwerkelijk kunnen beleven, liefst intensiever dan van de 'dijk eromheen' en vaker dan 4 maal per jaar onder toezicht van een boswachter. Kortom, de ANWB pleit voor maximale openstelling, zeker als de recreatiedruk per hectare natuurgebied gaat dalen door het realiseren van extra 'groen in en om de stad', 'nieuwe natuur' en 'groenblauwe dooradering' in het agrarisch gebied. Uiteraard realiseren we ons, dat een aantal gebieden te kwetsbaar is voor betreding, of (tijdelijk) afgesloten moet worden om verstoring van het wild of broedvogels tegen te gaan, maar naar onze mening wordt er op veel plaatsen nog te defensief en krampachtig met recreatie omgegaan, terwijl negatieve effecten op populatieniveau nauwelijks zijn aangetoond. Aansluitend bij de titel van de LNV-nota van enkele jaren geleden: alleen als de Natuur er is Voor de Mensen, zullen de Mensen er zijn Voor de Natuur.
De ANWB blijft in ieder geval voor meer en mooiere natuur, zowel in 'officiële natuurgebieden' als erbuiten.

A. de Bakker is Coördinator Recreatie Dicht Bij Huis, ANWB, Hoofdafdeling Algemeen Ledenbelang.

Transport, reisafstand en reisduur

Meer dan de helft van de bezoekers van bos- of natuurgebied komt met de auto. De fiets is een veel gebruikt vervoermiddel (circa 30%). Rond de 15% komt te voet.
Het merendeel van de mensen legt een afstand af van minder dan 5 km voor een bezoek aan een bos- of natuurgebied. De afstand die wordt afgelegd varieert met de grootte van het gebied: naar mate het gebied kleiner is, is de afstand kleiner. Naar de grote(re) gebieden en duingebieden wordt door ongeveer de helft van de bezoekers een afstand van meer dan 10 km afgelegd. De reisduur hangt natuurlijk in hoge mate samen met de reisafstand. Een reisduur van minder dan 15 minuten komt het meest voor. Dit is niet verwonderlijk, gezien de af te leggen afstand van minder dan 5 km.

De ontwikkeling van een zoneringsinstrument

NATUUR EN RECREATIE IN EVENWICHT

R. Henkens

Er is in stedelijk Nederland steeds meer behoefte aan groen om in te recreëren. Maar te veel mensen, te veel druk is waarschijnlijk niet goed voor de natuur zelf. Om nu te bepalen hoeveel een gebied kan hebben en hoe een zonering is aan te brengen in een natuurgebied, ontwikkelde Alterra een model dat recreatiedruk en de mate van verstoring aan elkaar koppelt.

Wonen en werken in dichtbevolkte en geïndustrialiseerde landen als het onze leidt geregeld tot de behoefte om 'bij te tanken', om tot rust te komen. Vakanties alleen zijn hiervoor vaak niet voldoende. Door te recreëren in rustige buitengebieden, kunnen we ons tijdelijk onttrekken aan het rumoer van de stad en de stress van alledag. De komende decennia blijft de vraag naar recreatie waarschijnlijk toenemen als gevolg van verstedelijking, bevolkingsaanwas en vergrijzing. Ook worden we steeds actiever in onze vrije tijd en veranderen onze wensen ten aanzien van recreatie. We hebben meer behoefte aan afwisseling. We willen gezond en sportief bezig kunnen zijn in de buitenlucht, maar we willen ook lekker luieren in de natuur. We nemen de tijd om mooie natuurgebieden op te zoeken buiten de steden, maar we willen ook in of vlak bij de stad snel een half uurtje de natuur in kunnen.
Voor de beheerders van die gebieden wordt het er dan ook niet eenvoudiger op om een goede gastheer te zijn. Daar komt nog eens bij, dat het mondiger wordende publiek zich minder makkelijk met geboden en verboden het bos in laat sturen. Een instrument waarmee zoneringsplannen kunnen worden ontwikkeld en geëvalueerd, kan voor beheerders en beleidsmakers dan ook een welkome ondersteuning betekenen. Al was het alleen al vanwege de informatieve waarde richting gebruikersgroepen. Dit artikel schets hoe onderzoeksinstituut Alterra beheerders hierin tegemoet kan komen.

Ontwikkeling zoneringsinstrument

De vraag naar inzicht in de draagkracht is niet nieuw. Zowel in Nederland als daarbuiten wordt al jarenlang gediscussieerd over de draagkracht van natuurgebieden voor recreatie, de zogenaamde 'carrying capacity'. Dit is geen eenvoudig vraagstuk gebleken. Onderzoeker Stankey introduceerde het inmiddels in brede kringen verbreide begrip *'Limits of Acceptable Change (LAC)'*. Hij meende, dat beheerders en gebruikersgroepen gezamenlijk grenzen moesten bepalen tot waar effecten op de natuur nog acceptabel waren. Hij

Picknickplaatsen kunnen zo worden gesitueerd dat zij bijdragen aan de recreatiezonering. Foto: Hans Dekker.

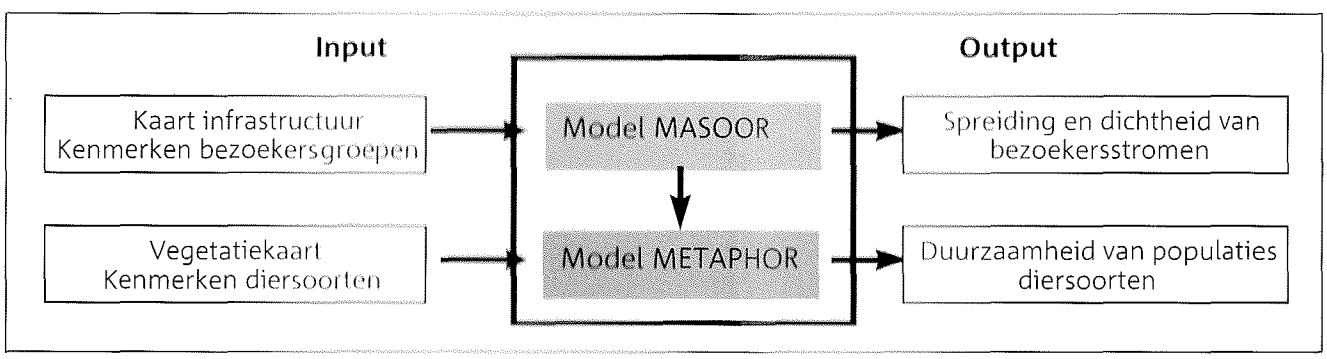

Als input voor de zoneringsmodellen is informatie nodig over de infrastructuur in een natuurgebied en kenmerken van de verschillende bezoekersgroepen. Hierbij kan men denken aan (gemarkeerde) padenstelsels of vaarroutes, ingangen, bepaalde attractiepunten, bezoekersaantallen, afgelegde afstand etc. Foto: Hans Dekker.

gaat hiermee echter voorbij aan het feit, dat het geconstateerde effect heel andere oorzaken kan hebben dan recreatie.
Het zoneringsinstrument dat bij Alterra in ontwikkeling is, vormt in feite een modelmatige uitwerking van het LAC-begrip. Het moet antwoord gaan geven op de vraag bij welke recreatiedruk en zonering van een gebied er frictie zal ontstaan met de beoogde natuurdoelen. Dit ongeacht overige factoren, die wellicht een veel groter effect hebben op de natuurwaarde dan recreatie. Andersom kan dit ook betekenen, dat er wellicht helemaal geen conflicten zijn en dat de recreatiedoelen daarmee veel ruimer kunnen worden gesteld dan gedacht.

'Gezenderde recreanten'

Basis voor het zoneringsinstrument vormen twee gekoppelde modellen (Figuur 1). Het model MASOOR wordt gebruikt om de verspreiding en de intensiteit van de bezoekersstromen in een gebied in kaart te brengen. Als input geldt de infrastructuur in een natuurgebied en kenmerken van de verschillende bezoekersgroepen. Hierbij kan men denken aan (gemarkeerde) padenstelsels of vaarroutes, ingangen, bepaalde attractiepunten, bezoekersaantallen, afgelegde afstand etc. Door recreanten een GPS mee te geven, waardoor ze in feite worden 'gezenderd', kan vrij nauwkeurig worden nagegaan wat zij in een

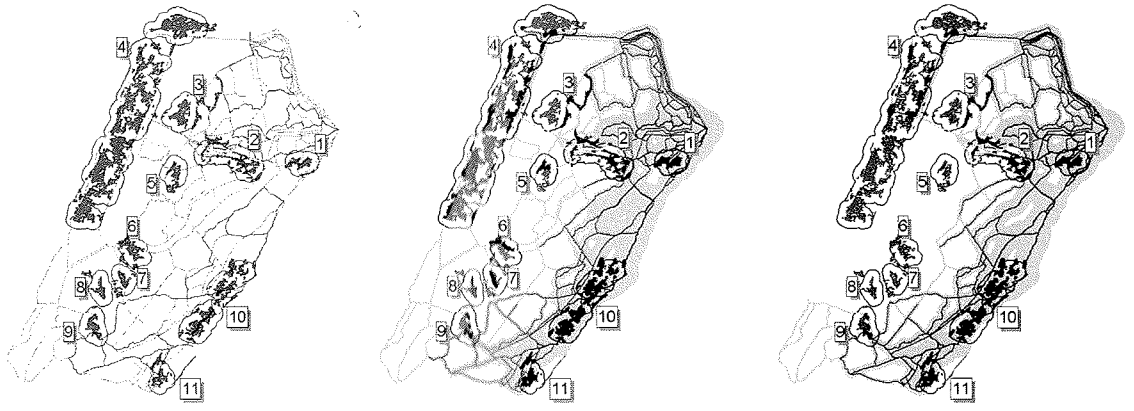

Figuur 1. Input, output en koppeling van de modellen MASOOR en METAPHOR.

gebied doen. Met deze gegevens wordt het model aangepast.
Het andere model, METAPHOR, wordt gebruikt, om na te gaan hoe het netwerk van lokale dierpopulaties in een gebied eruit ziet. De samenhang van dat netwerk en het aantal individuen geeft een beeld van de duurzaamheid van die soort in dat gebied. Input hiervoor vormen tal van soortgegevens, evenals een vegetatiekaart (oppervlak en kwaliteit) van het natuurgebied in kwestie.
Afhankelijk van de recreatiedruk en zonering zal er een zekere mate van verstoring in een natuurgebied optreden. Daardoor komen soorten in lagere aantallen voor dan mogelijk is, wat ten koste gaat van de duurzaamheid van die soorten in dat gebied. De toepasbaarheid van het zoneringsinstrument in de praktijk, is in grote mate afhankelijk van de kwaliteit van de gebruikte modellen en de koppeling daartussen.

Toepasbaarheid in de praktijk

De modellen MASOOR en METAPHOR geven inmiddels een tamelijk betrouwbaar beeld van de werkelijkheid. Het grootste struikelblok zit nog in de koppeling tussen recreatief gebruik en de effecten op de natuurkwaliteit. Er zijn inmiddels de nodige dosis-effect onderzoeken verricht, maar de wetenschappelijke kennis is nog steeds beperkt. De onderzoeksaandacht heeft zich voornamelijk gericht op de invloed van recreatie op het gedrag van dieren, in het bijzonder het opvliegen van vogels. Echter, het feit dat een vogel wegvliegt op een afstand van bijv. 50 m bij nadering van een wandelaar, zegt nog niet zo veel. Is dat erg? Wat zegt dat over de gevoeligheid van een soort? Wat kan dat betekenen voor de populatie in een gebied? Zou er ook gewenning kunnen gaan optreden? Andere kwetsbaar geachte soortgroepen zoals zoogdieren, reptielen of bijvoorbeeld vlinders zijn niet of nauwelijks onderzocht.
Daarbij komt, dat de bestaande onderzoeken weinig zijn doorvertaald naar demografische kenmerken, zoals het effect op de populatiedichtheid en het voortplantingssucces, laat staan dat er is gekeken hoe er onderlinge verschuivingen plaatsvinden binnen de verschillende populaties (netwerkniveau).
Om toch enige grip te krijgen op deze leemten in kennis, is gekeken naar factoren waarvan uit de literatuur blijkt dat ze een bepalende rol spelen bij de verstoringsgevoeligheid van een soort. Voor broedvogels is dat bijvoorbeeld het al of niet broeden in kolonies, het broeden op de grond of in bomen, in bossen of open gebieden, enz. Hiermee konden de Nederlandse broedvogels worden ingedeeld in verstoringsgevoeligheidsklassen. De dosis-effect gegevens die bekend zijn uit verschillende literatuurstudies, zijn aan deze klassen gekoppeld. Duidelijk zal zijn, dat gedegen onderzoek, specifiek gericht op populatie- en netwerkniveau, meer inzicht zal moeten verschaffen in de interactie tussen natuur en recreatie.
De uitkomst van het zoneringsinstrument geeft momenteel dan ook nog geen absoluut betrouwbare voorspelling in termen van verlies in aantallen. Wel kunnen verschillende zoneringsscenario's in vergelijkende zin worden beoordeeld in termen van slechter of beter voor een bepaalde soort of

In de situatie zonder bezoekers (kaartje links) is er geschikt habitat voor elf (sub)populaties van een vogel van het open duingebied, bijvoorbeeld de veldleeuwerik. In de huidige situatie (kaartje midden) is er sprake van verstoring door recreatie. De grootte van het verstoorde gebied is afhankelijk van de recreatiedruk op een pad. In het (fictieve) zoneringsplan (kaartje rechts) zijn paden in het centrum afgesloten, wat heeft geleid tot een enigszins verhoogde recreatiedruk in het overige gebied, maar tevens tot ongestoorde populaties (5, 6 en 7) ten opzichte van de huidige situatie.
In het zoneringsplan is de inrichting voor deze soort beter dan in de huidige situatie. Desondanks is het netwerk aan subpopulaties (1 t/m 11) in alle drie de situaties duurzaam.

Figuur 2: Toepassing van de modellen MASOOR en METAPHOR in de Amsterdamse Waterleidingduinen (Pouwels & Vos 2001).

soortsgroep (Zie figuur 2 en/of de website www.groenemetropolen.nl; optie *download,* brochure *MASOOR).*

R. Henkens is werkzaam bij Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte.

BEZOEKERSCENTRA HEBBEN TOEKOMST

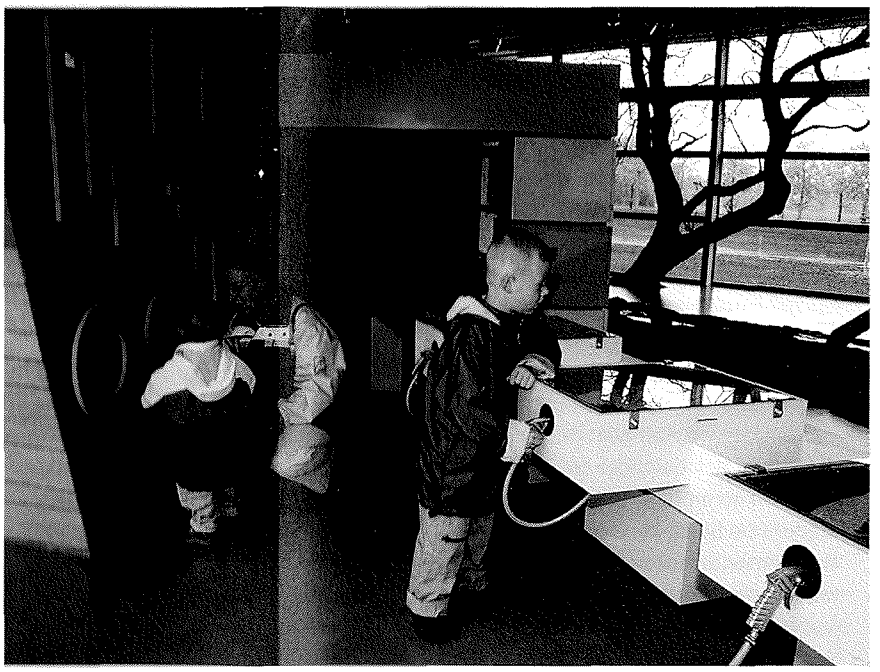
M. Steeghs

Bezoekerscentra zijn een opvallend element in de grotere natuurgebieden. De afgelopen tien jaar is er elk jaar wel een nieuw bezoekerscentrum geopend, of een bestaand centrum ingrijpend verbouwd. Bezoekerscentra staan bij terreinbeheerders sterk in de belangstelling. Het doel van een bezoekerscentrum is om de bezoeker te helpen de bijzondere plek beter te ervaren. Een bezoekerscentrum kan een beter begrip van de natuur en ecologie stimuleren, alsmede de waardering voor en het plezier in ons natuurlijke en culturele erfgoed vergroten.

Maar het bouwen en inrichten van een bezoekerscentrum kost veel geld en de lasten voor exploitatie zijn groot. Bezoekerscentra zijn dan ook niet in elke situatie de beste oplossing. In deze bijdrage ga ik allereerst kort in op de diversiteit in verschijningsvormen van bezoekerscentra. Vervolgens schets ik drie ontwikkelingen, die bepalend zullen zijn voor de functies en de vorm van bezoekerscentra in de toekomst.

Grote diversiteit

Het bezoekerscentrum is er in vele vormen met evenzoveel namen: bezoekerscentrum, informatiecentrum, natuuractiviteitencentrum, natuurcentrum, natuurinformatiecentrum en informatieboerderij. De term bezoekerscentrum is verder niet alleen voorbehouden aan voorzieningen in natuurgebieden. Historische plaatsen zoals een oud stoomgemaal en de nieuwe wijken IJburg en Leidsche Rijn bijvoorbeeld hebben ook een bezoekerscentrum. Zelfs wanneer we ons beperken tot de bezoekerscentra in natuurgebieden, is het lastig om een scherpe grens te trekken tussen de verschillende typen. Het typische bezoekerscentrum heeft meestal een permanente of tijdelijke tentoonstelling, waarschijnlijk een

Het interieur van het bezoekerscentrum Nationaal Park Drents Friese Wold biedt wel speelmogelijkheden maar weinig informatie. Foto: Hans Dekker.

Eén van de duizend mogelijke kleine gebaren: ''Hier vindt u een luisterend oor''. Foto: M. Steegs.

audiovisuele ruimte, receptie met balie en personeel dat het gebied goed kent en dat met de bezoekers kan praten. Veel centra bieden ook andere diensten aan, variërend van eenvoudige toiletten tot aan winkels en café-restaurants.
De bezoekerscentra in de Nederlandse natuurgebieden zijn grofweg in te delen in vier verschillende categorieën:

1. Grotere, bemande centra met een ruime openstelling en een breed activiteitenaanbod. Het gaat om ruim 20 centra die zich bevinden in de nationale parken en de grotere natuurgebieden. De bezoekerscentra van Natuurmonumenten en de Natuuractiviteitencentra van Staatsbosbeheer vallen hieronder.
2. Kleinere centra met beperkte openingstijden en een smal activiteiten aanbod, vaak bemand door vrijwilligers. Van dit type centrum zijn er ongeveer 35 in beheer bij natuurorganisaties en nog eens ongeveer 30 centra van gemeenten, recreatieschappen, waterschappen en particuliere instellingen.
3. Kleine, onbemande informatievoorzieningen, met een kleine vaste expositie. Dit type voorzieningen wordt vaak ook gebruikt als 'excursieschuur'; als startpunt voor activiteiten in het gebied. Het aantal van deze voorzieningen is onduidelijk, naar schatting zouden het er ongeveer 75 zijn.
4. Toeristische attracties met natuur als onderwerp. Van dit type hebben we er in Nederland maar weinig. Het Boomkroonpad valt in deze categorie, maar ook bijvoorbeeld het Zeehondencentrum in Pieterburen, EcoMare met de zeehonden en de 'Waterzaal' en ook het Pandadroom in de Efteling.

Het is opvallend dat er nog nooit een goed landsdekkend overzicht van alle bezoekerscentra is samengesteld. Omdat de meeste bezoekercentra gekoppeld zijn aan een natuurgebied, zijn er dicht bij de grote bevolkingsconcentraties zoals de Randstad relatief weinig centra. Ook zijn er nog steeds veel voorzieningen, die voor de gemiddelde Nederlander slecht te vinden zijn. Centra liggen vaak letterlijk verscholen in het groen en er is ter plekke geen adequate bebording die mensen helpt de weg naar het centrum te vinden. Het is verder nog al eens lastig om overzichtelijke informatie te vinden over de voorzieningen die in een bepaalde regio zijn en over de activiteiten die worden aangeboden. Wellicht komt dit probleem voort uit de nog steeds wat dubbele houding die beheerders hebben ten opzichte van bezoekerscentra: ze moeten wel attractief zijn voor bezoekers, maar ook weer niet 'te veel' bezoekers aantrekken.

Bezoekerscentra regisseren belevenissen

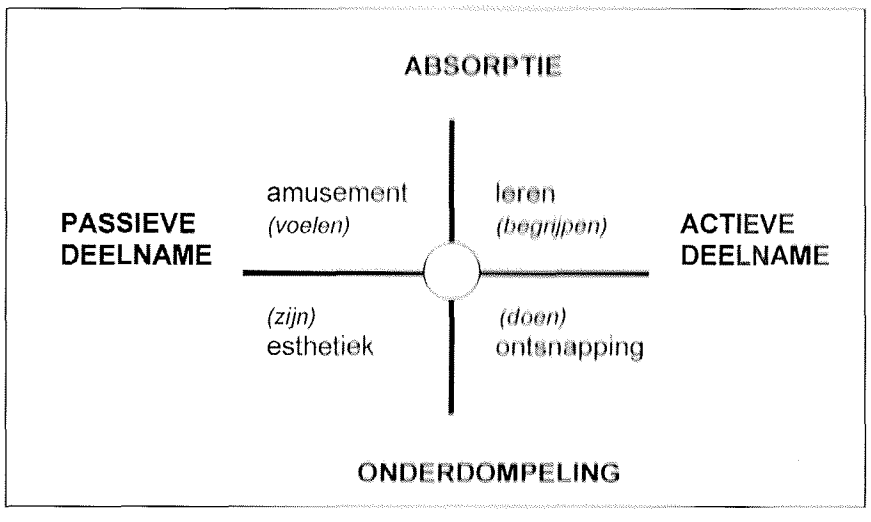
Al weer tien jaar geleden constateerde Marjan Margadant –van Arcken, dat de voorlichting en educatie in natuurgebieden te veel ecologische kennis veronderstellen bij de bezoekers: de Biologische Boodschap staat centraal. In de meeste bezoekercentra is dat nu nog steeds het geval. Binnen wordt uitleg gegeven over de flora, de fauna de cultuurhistorie en het beheer van het gebied. Hiervoor wordt meestal een vaste tentoonstelling als middel ingezet. De basiskennis om de biologische boodschap te begrijpen ontbreekt bij de gemiddelde Nederlander. Ook wordt de effectiviteit van het middel tentoonstelling nogal overschat. De meeste terreinbeheerders beseffen tegenwoordig, dat het bieden van diepgaande informatie over de natuur niet de beste manier is om bezoekers te betrekken bij de

natuur en bij de inspanningen van beherende organisaties om die bijzondere natuur te beschermen. In de praktijk worstelen veel centra nog wel met het vinden van alternatieve benaderingen.
Tegelijkertijd is natuur een gewild 'thema', de belangstelling voor natuur is groot en groeit nog steeds. Sterker, natuur 'verkoopt', je kunt er flink geld mee verdienen. De onderneming 'Sea Life' bijvoorbeeld is van plan in Duitsland maar liefst zes nieuwe themaparken (met als basis aquaria) te bouwen. Dat doen ze alleen maar, als er een markt voor is en het financieel kan. De ontwikkeling die bezoekerscentra zullen gaan doormaken kan worden geschetst als een overgang van het bieden van natuurinformatie naar het bieden van een natuurervaring of belevenis.

De vrijetijdseconomie is enorm belangrijk, en heeft steeds meer invloed op allerlei terreinen. In het boek Pret! Van Tracy Metz wordt deze ontwikkeling, zoals die zich in Nederland voordoet, zeer beeldend weergegeven. Een modern bedrijf probeert in te spelen op deze vrijetijdseconomie, de vrijetijdsindustrie loopt hierin vanzelfsprekend voorop. Het boek van Pine & Gilmore over de 'beleveniseconomie' geldt voor deze bedrijven als 'bijbel'. In dit boek is de stelling, dat mensen in de toekomst geen behoefte hebben aan diensten, maar aan belevenissen. Een *dienstverlener* wordt in de beleveniseconomie een *regisseur* van belevenissen.

Oppervlakkig bekeken ben je snel geneigd te denken, dat het in de vrijetijdseconomie gaat om vervullen van een behoefte aan vermaak en vertier. De vraag is dan ook of terreinbeherende organisaties dit vermaak moeten willen bieden en bezoekerscentra en natuurgebieden als een soort pretpark met allerlei attracties moeten ontwikkelen.
Maar volgens Pine en Gilmore heeft het regisseren van belevenissen niets te maken met amuseren, maar gaat het om klanten erbij te betrekken! Zij onderkennen het gevaar van het vereenzelvigen van belevenis met 'amusement'. In hun boek onderscheiden ze vier domeinen in een belevenis. Een rijke ervaring of gedenkwaardige belevenis creëer je alleen door mensen in alle vier de domeinen te betrekken.

Hier ligt ook de grote kans voor de belevenissen in natuurgebieden: de natuur is een rijke bron voor alle vier deze domeinen. Waar de vrijetijdsindustrie probeert om zich te snel en gemakkelijk te onderscheiden op één van de domeinen, zijn bezoekerscentra bij uitstek in staat om mensen op weg te helpen naar rijke belevenissen. Bezoekerscentra moeten attractief zijn om succes te hebben bij het betrekken van mensen bij de natuur. Maar we moeten ook oppassen niet alleen een attractie op zichzelf te worden: als onze bezoekers alleen in het centrum een bijzondere belevenis hebben en niet meer in de natuur, dan hebben we een middel gecreëerd dat haar doel voorbij schiet.

De domeinen van een belevenis.

Echt en uniek

Het belang van de beleveniseconomie is hierboven al aangeduid. De vrijetijdsindustrie houdt zich dan ook erg bezig met de vraag wat ze moet doen om ook in de toekomst succesvol te zijn. Op een groot Europees seminar van de International Association for Amusement Parks and Attactions (IAAPA) werd een blik in de toekomst geworpen. Veel van de 'sleutels voor succes' die tijdens dit congres genoemd werden, zijn ook voor het bezoekerscentrum van de toekomst relevant. Sterker nog, veel van de ontwikkelingen, waarop de vrijetijdsindustrie gaat inspelen zijn juist voor een bezoekerscentrum 'van nature' de sterke kanten.
In de eerste plaats blijft het lichaams- en gezondheidsbewustzijn ook in de toekomst een grote invloed hebben op hoe mensen hun vrije tijd doorbrengen. Mensen gaan de natuur in om te ontspannen en zich fysiek in te spannen, natuur is voor mensen een gezonde omgeving. Bezoekerscentra kunnen hier veel meer op inspelen dan ze nu doen, door bijvoorbeeld ook een basisvoorziening als een omkleedruimte voor sporters te bieden. We concluderen vaak al snel, dat deze 'gezondheidszoekers' de natuur alleen als ondergrond of achtergrond gebruiken voor hun activiteiten en dat ze daarom niet interessant zijn als doelgroep voor een bezoekerscentrum. Maar in het Gooi bijvoorbeeld wist een hardloopvereniging een belangrijke bijdrage te leveren aan het monitoren van hazelwormen.
Een tweede ontwikkeling is dat waarden zoals warmte, vriendelijkheid, romantische momenten en sfeer zeker zo belangrijk worden als spektakel. Cees Kikstra, directeur Strategie en Ontwikkeling van De Efteling, stelt zelfs dat nog veel meer dan de beleveniseconomie de 'affectie-economie' belangrijk is. De Efteling blijft dan ook alle kaarten op deze waarden zetten. Het uitstralen van deze waarden zegt hij, is een optelsom van duizend kleine gebaren. Door hun ligging in een mooie omgeving en hun betrekkelijke kleinschaligheid moeten bezoekerscentra bij uitstek in staat zijn om waarden zoals hierboven genoemd te communiceren.

Het typische bezoekerscentrum heeft meestal een permanente of tijdelijke tentoonstelling, waarschijnlijk een audiovisuele ruimte, receptie met balie en personeel dat het gebied goed kent en dat met de bezoekers kan praten. Veel centra bieden ook andere diensten aan, variërend van eenvoudige toiletten tot aan winkels en café-restaurants. Foto: Hans Dekker.

Bedacht spektakel

Tot slot is belangrijk dat elk centrum een eigen identiteit en stijl ontwikkelt. Een directeur van een groot attractiepark zei het als volgt: "we zijn liever nummer één in ons dorp, dan nummer twee in Rome". Bezoekerscentra moeten tot stand komen in een samenwerking tussen centrale organisaties, specialisten en locatiemanagers. De plaatselijke bezoekersmarkt en cultuur bestuderen en de stijl van het centrum daarop richten is hierbij het devies. Bezoekerscentra kunnen bovendien in de beleveniseconomie een eigen kansrijke niche opzoeken, namelijk die van de 'andere kant' van het bedachte 'spektakel'. Een bezoekerscentrum kan mensen helpen om echtheid, natuurlijkheid en verstilling te ervaren.
Terreinbeherende organisaties en hun bezoekerscentra hebben in de toekomst nog iets te bieden, waar anderen nauwelijks meer over kunnen beschikken: waar elders dikwijls erg veel geld wordt uitgeven om de werkelijkheid na te bootsten, kunnen wij met veel eenvoudiger middelen van de echte werkelijkheid een belevenis maken.

Interpretatie als basis voor vormgeving

Een bezoekerscentrum kan veel verschillende functies vervullen en hiervoor gebruik maken van een breed scala aan faciliteiten. Het eindproduct van een succesvol bezoekerscentrum is echter niet het gebouw, maar de activiteiten die er in en rondom plaatsvinden.
Het is daarom merkwaardig, dat in de meeste gevallen beheerders eerst een architect een (schets)ontwerp voor een gebouw laten maken en vervolgens pas een plan maken voor de activiteiten, die in het gebied en in het centrum zouden moeten plaatsvinden.
In de (Nederlandse) praktijk wordt er zelden echt goed nagedacht over de vraag met welk doel en op welke wijze voorlichting en educatie aan toeristisch gemotiveerde bezoekers in natuurgebieden het best kan worden vormgegeven. De huidige praktijk is er een van ideeën van elkaar overnemen en voor elk afzonderlijk probleem dat zich voordoet, of doelgroep die zich aandient, een voorziening of activiteit toevoegen. Beheerders gaan bij elkaar op bezoek, zien voorzieningen of activiteiten die ze aanspreken en besluiten op basis daarvan, dat ze in hun eigen gebied of centrum ook wel zoiets willen.
Opvallend is, dat er ook landen zijn, in het bijzonder in Noord-Amerika, Engeland en Australië, waar het werken aan het hierboven geschetste vraagstuk een apart vakgebied is. Een vakgebied overigens met een lange traditie. In deze landen wordt dit vakgebied "Interpretation" genoemd. Interpretation is iets wat je kunt studeren en onderzoeken aan een universiteit, het heeft een eigen beroepsvereniging, vakbladen, congressen en cursussen.
De Noord-Amerikaanse Association for Interpretation omschrijft het vakgebied op hun website als volgt:
"In de hedendaagse context wordt de term interpretatie gebruikt om communicatie activiteiten te omschrijven, die ontworpen zijn om begrip te kweken in (nationale) parken, dierentuinen, musea, natuurcentra, historische plaatsen, cruise bedrijven, reisorganisaties en aquaria.
De definitie die door de Noord-Amerikaanse Vereniging voor Interpretatie is opgesteld is: Interpretatie is een communicatie proces, dat emotionele en intellectuele banden smeedt tussen de belangstelling van het publiek en de betekenissen die in de (natuurlijke en culturele) rijkdommen besloten liggen."
De bovenstaande definitie is misschien wat zwaar aangezet. Meer praktisch geformuleerd gaat het er om, hoe de ervaringen van bezoekers aan een plaats of gebied kunnen worden verrijkt.

Professionalisering

Het zou voor een verdere professionalisering van voorlichting en educatie in onze natuurgebieden een belangrijke stap kunnen zijn, veel meer dan tot nu

toe gebruik te maken van de theoretische en praktische grondslagen van interpretatie. Dit komt een systematische keuze van doelen, inhouden en werkwijzen voor bezoekerscentra zeer ten goede. Een dergelijke systematiek is uit oogpunt van het leveren van kwalitatief hoogwaardige producten essentieel. Het is bovendien een manier om te voorkomen, dat we in onze natuurgebieden voorzieningen treffen die we niet willen, of dure bezoekerscentra bouwen waar in communicatief opzicht slecht mee te werken valt.
Dat bezoekerscentra toekomst hebben, wordt gesteund door tal van ontwikkelingen die zich binnen en buiten de wereld van het natuurbeheer voordoen. Om de kansen voor bezoekerscentra ten volle te benutten, is het wel zaak om meer rekening te houden met het feit dat de meeste bezoekers vooral toeristisch gemotiveerd zijn, om dicht bij de unieke kwaliteiten van natuur te blijven en met behulp van de methodiek van interpretatie bezoekerscentra meer planmatig te ontwerpen.
Van deze websites zijn veel documenten te downloaden, van interessante artikelen tot en met complete handboeken voor het opzetten van een bezoekerscentrum.
http://www.snh.org.uk
http://www.interpretationaustralia.asn.au
http://www.interpnet.com
http://www.heritage-interpretation.org.uk
http://www.interpret-europe.net

M. Steeghs is eigenaar van Steeghs Advies, adviesbureau op het gebied van natuur, milieu en communicatie. m.steeghs@xs4all.nl.

Drie praktijkvoorbeelden uit Duitsland en Oostenrijk

RECREATIE IN NATIONALE PARKEN

H. Dekker

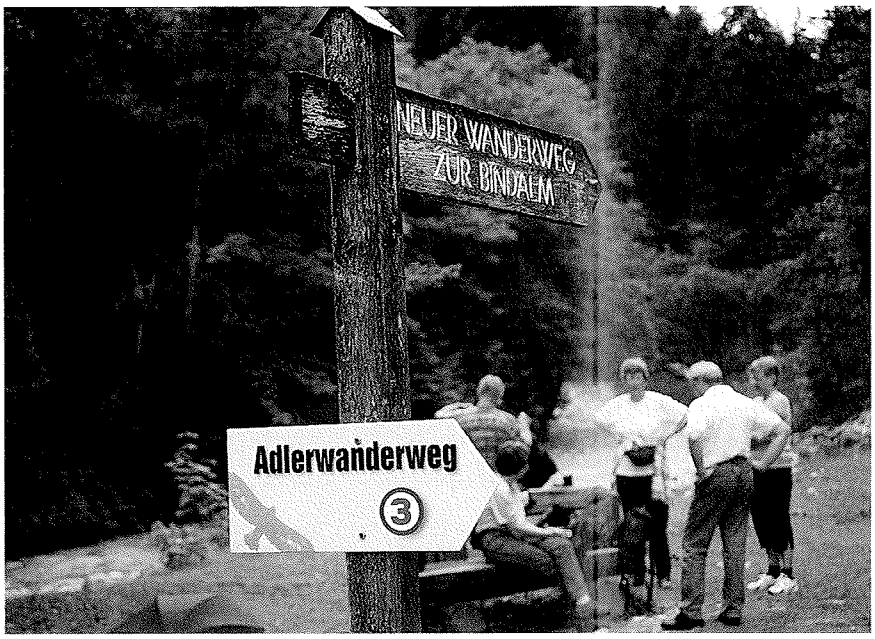
Niet alleen in Nederland is recreatie in natuurgebieden onderwerp van gesprek. Ook in het buitenland weten ze er over mee te praten. Met name in nationale parken is het dikwijls een hele kunst om de juiste balans te vinden tussen natuurgerichte recreatie en het behoud van de natuur, de hoofddoelstelling van nationale parken.

Natuurbeleven in Berchtesgaden

In het Nationaal Park Berchtesgaden in de Duitse Alpen zijn recreanten voor slechts één ding: bergwandelen. Voor hen is meer dan 200 kilometer pad beschikbaar. Buiten de paden mag je struinen. Het Nationaal Park probeert een afgewogen pakket aan recreatiemogelijkheden in stand te houden. Dat mag ook wel met drie miljoen bezoekers aan deze regio. Excursies zijn er genoeg, maar ook zijn er veel lezingen, kindermiddagen en exposities. Daarnaast zijn er vijf bezoekerscentra, een hoofdcentrum en vier dependances. Voor de bezoekers, vooral natuurliefhebbers, is een aantal op maat gemaakte activiteiten. Een voorbeeld is het steenarend kijken. Na afloop kunnen de jongsten een quiz spelen, om zelf te ontdekken hoeveel ze hebben opgestoken. Ontdekken, beleven en begrijpen vormen het motto van de activiteiten in het park. Zo zijn er excursies, waarbij het accent ligt op voelen van koud stromend water rond je voeten, het ruiken van de talloze verschillende bloemengeuren, of het eten van wild fruit. Natuurbeleven met alle zintuigen. Heel populair zijn de paardenexcursies. Tijdens de excursie zit je niet zelf op het paard, maar neemt de edele viervoeter je bagage voor zijn of haar rekening.

In Nationalpark Kalkalpen zijn schuilhutten zo geplaatst dat zij de recreatiestroom afleiden naar minder kwetsbare locaties. Foto: Hans Dekker.

Kleinschalige dagtochten naar uitgelezen locaties: op zoek naar de steenarend. Foto: Hans Dekker.

Geen massatoerisme in Oostenrijke Kalkalpen

In het nog jonge Oostenrijkse Nationaal Park Kalkalpen strijken slechts enkele tienduizenden gasten per jaar neer. Bernhard Schön, directeur van het park, kan de recreatiedoelstelling van het park in twee woorden samenvatten: 'Sanfter Tourismus' oftewel zacht toerisme. Rust, ruimte, kleinschaligheid, aandacht voor gezinnen en individuen zijn daarbij volgens hem belangrijk. Daarnaast moeten het culturele erfgoed en het landschap worden ontzien. Massarecreatie hoort er niet thuis, een klein kampeerterreintje binnen de begrenzing van het nationaal park wel. Hier mogen rugzakkampeerders maximaal 12 tenten opzetten en twee nachtjes slapen. De gemeenten, die deel uitmaken van het nationaal parkgebied en zijn omgeving, werken prima samen met de directie. Zo werken beide partijen zij aan zij aan de realisatie van parkeerplaatsen, informatiestands en het afsluiten van wegen voor auto's en motoren. Fietsers en wandelaars hebben een streepje voor met vele speciale routes.

Wildsafari in de Hohe Tauern

In de Hohe Tauern is recreatie al tientallen jaren gemeengoed. De hoogste berg van Oostenrijk, de Grossglockner, trok 200 jaar geleden al bewonderaars van heinde en verre, maar grote appartementencomplexen en bungalowparken zijn hier nog steeds niet. En dat is ook de bedoeling, vertelt Martin Kurzthaler, medewerker van het nationaal park. Kurzthaler is erop uit, om het toerisme om te buigen naar een meer natuurvriendelijke vorm. Samenwerking met recreatieondernemers behoort daarbij tot de mogelijkheden. Zo heeft eèn camping in het Virgental toestemming om campinggasten gratis met een tractor tot boven de boomgrens te brengen, zodat de wandelaars nog energie genoeg hebben om daar boven prettig verder te wandelen.
Het nationaal park biedt bezoekers een breed scala aan activiteiten. Kurztahler heeft onder meer een fantastisch natuurleerpad bedacht, waar gezinnen met kinderen gemakkelijk een halve dag kunnen verwijlen. Langs het pad bij het dorp Kals staan schitterende houten dieren, waar de kinderen leuke opdrachten kunnen doen. Het nationaal park heeft de restauratie van watermolens betaald, zodat boeren er weer meel kunnen malen. Ook zal het park binnenkort een eenvoudige weg aanleggen, die de boeren weer in staat stelt afgelegen alpenweides te maaien: goed voor de boer, de recreant en de natuur. Dat is de methode van dit park, zelf voorwaarden scheppen, terwijl boeren en andere ondernemers exploiteren. Wildsafari's – kleinschalige dagtochten naar uitgelezen locaties – staan ook op het programma. Zelfs complete arrangementen, waar recreatieondernemers in participeren, zijn mogelijk. Alles met als doel om bij de bezoekers meer draagvlak voor natuurbescherming te krijgen.

H. Dekker is werkzaam bij de provincie Drenthe en is lid van de redactie van het Vakblad Natuurbeheer.

CONTACTEN MET DE PERS EN CRISISCOMMUNICATIE

J. Kuiper

Het kappen van bomen, verhongerende reeën, wandelpaden die tijdens uitsleepwerkzaamheden worden vernield of een calamiteit met asbestresten. Allemaal onderwerpen die voer zijn voor journalisten. Voordat je het in de gaten hebt, is er een actiegroep die de pers inschakelt en staat er een journalist of een cameraploeg op de stoep.

We leven nu eenmaal in een wereld, waarin actualiteit identiek is geworden aan sensatie. SBS6, 5 In 't Land, de regionale televisie, de lokale correspondent van De Telegraaf, ze zijn dagelijks uit op nieuwtjes. Een verstoorde broedvogel, een trimmer die door een bui zerd wordt aangevallen, alles wordt nieuws. Grote natuurbeherende organisaties als Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en de Landschappen weten daar inmiddels alles van. Hoewel particuliere natuurbeheerders meer in de luwte opereren, lopen ook zij het risico om op een kritische manier met de pers in aanraking te komen. Onderwerpen als jacht, natuurtoezicht en houtoogst liggen bij het publiek gevoelig. En wat te doen als er onverhoopt restanten asbest in je terrein worden gevonden?

Speel altijd open kaart

Probeer nooit slecht nieuws of nieuws dat je niet welgevallig is uit de pers te houden. Dat werkt altijd averechts. Het allerbeste is, om te voorkomen dat er slecht nieuws ontstaat. Slaag je daar niet in, speel dan altijd open kaart. Leg door het geven van relevante informatie uit, hoe het zo kon gebeuren als het is gebeurd. Daarmee bereik je meer dan met het wegmoffelen van onaangename feiten. Die komen overigens uiteindelijk altijd boven tafel, met alle gevolgen voor je betrouwbaarheid van dien.
Zèlf actief contact met de pers zoeken levert nog altijd de beste resultaten op. Dus worden er beheersmaatregelen gepland, of moet er een weg worden afgesloten, neem dan ruim vooraf contact op met de pers. Leg ook uit waarom, hoe en wanneer.
Probeer bij het benaderen van de media, door de ogen van een vreemde naar je eigen nieuws te kijken. Vraag je af wie daarvoor en waarom belangstelling zou hebben. Kortom, wat betekent je actie voor de lezer, luisteraar of kijker?

Een aantal spelregels

Bij het opstellen van een persbericht, maar ook vóór je gaat bellen met een journalist, is het handig als je met enkele regels rekening houdt.
De eerste algemene regel is: realiseer je voor wie je het bericht maakt, of wie je er via radio of televisie mee bereikt. Vorm je een beeld van het publiek tot wie je je richt. Houdt er rekening mee, dat dit publiek weinig of niets afweet van het onderwerp waarover je het hebt. Je mag dus niets als bekend veronderstellen. Ook niet de dingen die je zeer voor de hand lijken te liggen.
De tweede regel bij het schrijven van een persbericht of het geven van een radio-interview is: wees zakelijk.
Maak er geen verhaal van over de wijze waarop in de loop der tijden de gedachte is gegroeid en hoe het plan is ontstaan en wat er allemaal wel is gebeurd, eer de zaak in kannen en kruiken was!
De derde regel die je jezelf moet voorhouden is: begin met de voornaamste feiten. Wijd daaraan de eerste alinea en geef aanvullende informatie in de volgende alinea's.

De vijf W's als leiddraad

Beantwoord in de eerste alinea de volgende vijf vragen: over **wat** gaat het; **wie** is erbij betrokken; **waar** gebeurt het; **wanneer** gebeurt het; **waarom** gebeurt het.
Deze **5 W's** vormen de allereerste beginselen van de journalistiek. Het is zeker niet de bedoeling, om je met dit artikel tot journalist of pr-expert op te leiden. Maar het is nuttig dat je bij het benaderen van journalisten weet, waaraan zij in de eerste plaats behoefte hebben. De **5w's** zijn ook een handig geheugensteuntje, zodat je geen essentiële feiten weglaat in de informatie die je aanbiedt. Schrijf die punten op een klein kaartje zodat je af en toe kunt controleren of je alles aan bod hebt laten komen.

Een paar tips voor radio- of televisie- interviews

- Als je beschikt over de gewenste informatie, geef die dan.
- Houdt er rekening mee, dat breedsprakigheid de kans op het later monteren tot een korter interview vergroot,met alle kans op ongelukkige coupures.
- Praat in korte, duidelijke zinnen en in begrijpelijke taal voor leken.
- Gebruik geen vreemde woorden of moeilijke begrippen.
- Herhaal niet de vraag van de journalist (slecht middel om na te denken)
- Je hebt het volste recht om een antwoord op een bepaalde vraag te weigeren. Een gemotiveerde weigering versterkt je betoog.
- Eerlijkheid en openhartigheid komen ook bij de luisteraar goed over. Staan voor wat je zegt, wordt herkend door de luisteraar.
- Luister scherp naar de vraag, haak er meteen op in en probeer hem niet te ontwijken. Aarzelingen en draaien worden direct herkend. De luisteraar proeft de onzekerheid.
- Vraag altijd hoe lang het interview maximaal kan duren. Je weet dan welke informatie je in welke tijd nog kwijt kunt.
- Als het een telefonische vraag is, vraag dan altijd of het rechtstreeks wordt uitgezonden.

- Probeer altijd vooraf een inleidend gesprekje met de interviewer te hebben. Dat geeft rust en helpt de interviewer de juiste vragen te stellen.

Tot slot: nieuws is een continue stroom. De feiten verdringen elkaar dikwijls snel. Het is daarom van groot belang om snel te reageren op verzoeken om informatie. De eerste klap is een daalder waard. En als het bericht in de krant je eens tegenvalt, omdat je het naar jouw idee veel beter had gezegd, onthoud dan het volgende: morgen pakt de visboer de bokking er in!

J. Kuiper is werkzaam bij Staatsbosbeheer.

HET BOS, HET VUIL EN DE BAK

J. Blok

'Nederland schoon!'. Via onder meer radioboodschappen en billboards worden we, als gebruikers van de openbare ruimte, door bekende Nederlanders aangespoord ons kleine afval in prullenbakken te deponeren in plaats van zomaar op straat, in het bos, langs het fietspad of waar dan ook. Voor wat het buitengebied betreft lijkt het een variant van de aloude slagzin 'Laat niet als dank...'

De aandacht voor de problematiek van zwerfvuil lijkt zich vooral te richten op het stedelijk gebied. De problematiek speelt echter ook in bos en natuurgebieden. Zo geeft bijvoorbeeld Staatsbosbeheer jaarlijks ca. € 560.000 uit aan het afvoeren van afval uit zijn terreinen. Een flink deel hiervan bestaat uit de kosten van het ledigen van afvalbakken. Als deze kostenpost wordt afgezet tegen het totaal van ca. 100 miljoen bezoeken, die jaarlijks worden afgelegd aan de terreinen van Staatsbosbeheer, dan lijkt het bedrag per bezoek mee te vallen. Toch is de absolute omvang van het bedrag voor Staatsbosbeheer aanleiding om kritisch om te gaan met beheer op dit punt. Daarom participeert Staatsbosbeheer in één project, dat wordt getrokken door het Kenniscentrum CROW (kenniscentrum voor verkeer, vervoer en infrastructuur) en Nederland Schoon. In het project wordt gestreefd naar een landelijke normstelling als het gaat om het plaatsen, de inrichting, vormgeving en het onderhoud van prullenbakken in de openbare ruimte. Dat kan voor terreinbeheerders dus nog interessante informatie opleveren!

Wel of geen afvalbakken?

Naast deelname aan het bovengenoemde project ontwikkelt Staatsbosbeheer zelfstandig activiteiten. Zo wordt in de boswachterij Dorst een proef uitgevoerd met een grote ondergrondse afvalverzamelcontainer, die verschillende kleine afvalbakken vervangt. Het beoogde voordeel is een aanzienlijke

De nadelige effecten van het klein afval dat toch nog in het terrein achterblijft, wegen vaak niet op tegen de kosten om dit afval te verzamelen en af te voeren. Foto: Hans Dekker.

kostenbesparing, doordat de frequentie van ophalen en afvoeren van vuil lager wordt. Als de proef gunstig verloopt, zal Staatsbosbeheer dit systeem invoeren bij andere plaatsen waar veel bezoekers komen (speelvijvers, dagrecreatieterreinen, grotere parkeerterreinen).
Verder gaat Staatsbosbeheer kritisch om met de plekken waar nog afvalbakken worden geplaatst. Werden vroeger afvalbakken ruimhartig geplaatst op strategische plaatsen langs wandelpaden (bij zitbanken, picknickplaatsen, kruisingen en dergelijke), tegenwoordig wordt er meer rekening gehouden met het feitelijk gebruik. Op plaatsen waar weinig mensen komen worden geen afvalbakken meer geplaatst of worden geplaatste bakken verwijderd. De ervaring leert, dat mensen dan eerder geneigd zijn het klein afval mee te nemen en te deponeren in de afvalbak op het parkeerterrein, aan het einde van de wandeling. De nadelige effecten van het klein afval dat dan toch nog in het terrein achterblijft wegen vaak niet op tegen de kosten om dit afval te verzamelen en af te voeren.

Vroeger werden afvalbakken ruimhartig geplaatst op strategische plaatsen langs wandelpaden: bij zitbanken, picknickplaatsen, kruisingen. Tegenwoordig wordt er meer rekening gehouden met het feitelijk gebruik. Foto: Hans Dekker.

Afvaldumping

Een punt van zorg zijn de toenemende illegale stortingen van grotere eenheden (autobanden, huisraad, groenafval, enz.). Mogelijk moet deze ontwikkeling in verband gebracht worden met de invoering van de gemeentelijke DIFTAR-heffingen (gedifferentieerde afvaltarieven per huishouden), waardoor mensen in de verleiding kunnen komen hun afval ergens in de openbare ruimte te dumpen. Met lokale overheden zou moeten worden gezocht naar een integrale oplossing, waarbij ook deze gevolgen worden meegewogen en de effecten van dit dumpgedrag worden geminimaliseerd.

J. Blok is werkzaam bij Staatsbosbeheer.

Afval in het bos

In het Meetnet Functievervulling bos wordt onder andere vastgesteld, hoeveel afval er in het bos aanwezig is. Daartoe worden steekproefsgewijs proefvlakken uitgelegd van 10 bij 20 meter waarbinnen het afval wordt geregistreerd. Ook wordt de herkomst van het afval bepaald:

- Stortafval: van elders aangevoerd en 'gedumpt'
- Recreatieafval: achtergelaten na verpozing
- Beheersafval: afkomstig van beheersmaateregelen, bijvoorbeeld oude rasters, prikkeldraad, en dergelijke (kapafval is niet als afval beoordeeld)

In 86% van het bosareaal komt geen recreatieafval voor; 0.9 % van het bosareaal heeft 'veel' recreatieafval. Opvallend is het betrekkelijk lage percentage met beheersafval (6%).
In 78% van het bosareaal wordt helemaal geen afval aangetroffen. In 3% van het bosareaal wordt veel afval aangetroffen.
Bron: Meetnet Functievervulling bos, 2003.

UW ORGANISATIE

CIVIQ en Vereniging NOV: organisaties van en voor vrijwilligers

Ruim vier miljoen Nederlanders doen vrijwilligerswerk. Van hun onbetaalde activiteiten profiteert de hele samenleving. Ruim 40.000 mensen zetten zich in voor natuur- of milieuorganisaties. Naast de grote bijdragen aan natuur en het landschap verzamelen de vrijwilligers een groot deel van de gegevens in de ecologische meetnetten. Deze en andere niet-betaalde activiteiten verdienen professionele aandacht en ondersteuning. Daarvoor kunt u bij CIVIQ en Vereniging NOV terecht.

De Vereniging NOV en CIVIQ zijn opvolgers van stichting VrijwilligersManagement (sVM) en de werkorganisatie van Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV), die begin dit jaar zijn samengegaan. Het zijn twee aparte organisaties, die sterk met elkaar zijn verbonden. Beide organisaties hebben als missie het vrijwilligerswerk te stimuleren. CIVIQ voert werkzaamheden uit voor Vereniging NOV en maakt gebruik van het netwerk van de vereniging bij het opzetten en uitvoeren van projecten.

CIVIQ

CIVIQ is het landelijk kenniscentrum en adviesbureau voor vrijwillige inzet. De stichting verspreidt 'good practices', ontwikkelt nieuwe methodieken en geeft advies, training en begeleiding. Ook onderzoek en projectontwikkeling hoort bij het werk van CIVIQ.
CIVIQ heeft geen winstoogmerk. Het stimuleren en ondersteunen van vrijwillige inzet staat voorop. CIVIQ werkt niet alleen voor een groot deel met financiële steun van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van fondsen, waaronder het VSB Fonds, maar ook in opdracht van vrijwilligersorganisaties, lokale en provinciale steunfuncties en lagere overheden.
Het ontwikkelen en uitbouwen van vrijwilligerswerk valt of staat met een goede infrastructuur, zodat organisaties goede ondersteuning kunnen krijgen op lokaal, provinciaal en landelijk niveau. Daarom is het van belang het vrijwilligerswerk op het netvlies van lokale, provinciale en landelijke overheid te krijgen en te houden. CIVIQ heeft veel contacten met provincies en gemeenten. Ook bij de uitvoering van de Landelijke Stimuleringsregeling Vrijwilligerswerk (LSV) is CIVIQ nauw betrokken.

Voor meer informatie kijk op www.civiq.nl.

Vereniging NOV

Vereniging NOV is het branchenetwerk van vrijwilligersorganisaties in Nederland. Vereniging NOV komt op voor de belangen van vrijwilligers en de positie van het vrijwilligerswerk in de samenleving. Vereniging NOV is woordvoerder en lobbyist van het vrijwilligerswerk. Zo'n 350 organisaties uit het vrijwilligersveld zijn lid. Onder deze leden bevinden zich ook veel natuur- en milieuorganisaties.
Contact met de leden is voor Vereniging NOV essentieel. Inhoudelijke discussies houden haar leden betrokken bij elkaar en bij de vereniging. Elk jaar organiseert Vereniging NOV een groot landelijk congres voor haar leden. Daarvoor worden zoveel mogelijk belanghebbenden en betrokkenen uitgenodigd.
Uitvoerende vrijwilligersorganisaties en organisaties die vrijwilligerswerk ondersteunen op landelijk, provinciaal, regionaal en lokaal niveau, kunnen lid worden van Vereniging NOV. De voordelen van lidmaatschap:

- toegang tot een groot netwerk en een schat aan informatie,
- invloed op het beleid,
- korting bij congressen, studiedagen en workshops,
- publicaties en diensten voor aantrekkelijke prijzen,
- een gratis abonnement op het tijdschrift Vakwerk.

Voor meer informatie ga naar www.nov.nl.

R. Hetem, Vereniging NOV.

Inhoudsopgave

Auteur	Titel	Pagina
J. Walter	**Bezoekers een bezoeking???**	74
P. Bakker & H. Hekhuis	**Staatsbosbeheer en het publiek: Een vaste relatie**	75
J. Walter	**Omgaan met de wensen van het publiek**	76
A. Duijndam en L. Schröder	**Kiten, kamelen en klapeksters**	78
W. Beekman	**De liefde tussen landgoed en publiek**	80
R. Abma	**Zijn de bos- en natuurgebieden in Nederland toegankelijk genoeg?**	83
M. de Kanter en J. Eppink	**Extra leuke excursies**	84
T.A. de Boer & J.K. van Raffe	**Gps'en en andere nieuwe vormen van recreatie in de natuur**	87
R.Rijs	**Kinderen in natuurterreinen: visite, publiek of vrienden?**	90
B. Coomans en B.Kuypers	**Natuurgidsen als gastvrouwen en -heren: om te profiteren moet je investeren**	93
H. Ebbing	**Zorg voor ons landschap, dat doen we samen**	96
J.A.J. Hagendoorn en H. Hekhuis	**Is bos business?**	99
R.S. Croll	**Veiligheid en criminaliteit in het buitengebied**	102
A.de Bakker	**ANWB en natuur**	104
R. Henkens	**Natuur en recreatie in evenwicht.**	106
M. Steeghs	**Bezoekerscentra hebben toekomst**	109
H. Dekker	**Recreatie in nationale parken, drie praktijkvoorbeelden uit Duitsland en Oostenrijk**	113
J. Kuiper	**Contacten met de pers en crisiscommunicatie**	115
J. Blok	**Het bos, het vuil en de bak**	116
Uw organisatie	**CIVIQ en Vereniging NOV: organisaties van en voor vrijwilligers**	119